

UNIVERZITET SINGIDUNUM
BEOGRAD
DEPARTMAN POSLEDIPLOMSKIH STUDIJA

MASTER RAD

EFIKASNOST SUPSTANTIVNOG TESTIRANJA
U REVIZIJI

Mentor:
Prof. dr XXXXXX XXXXXXXX

Student:
XXXX XXXXXXXX
Br. indeksa: xxxxxx/20xx

Beograd, 20xx. godina

SADRŽAJ

UVOD	4
1. METODOLOŠKI KONCEPT RADA	7
1.1. Predmet istraživanja	7
1.2. Metode istraživanja	8
1.3. Generalna hipoteza.....	8
1.3.1. Prva posebna hipoteza	8
1.4. Ciljevi master rada	9
2. DEFINISANJE MESTA, ULOGE I ZNAČAJA POJMA REVIZIJE	11
2.1. Pojam revizije i revizora.....	11
2.2. Svrha revizije	13
2.3. Vrste revizija	14
2.4. Vrste revizora.....	15
2.5. Usluge srodne reviziji.....	16
3. PLANIRANJE PROCESA REVIZIJE	19
3.1. Opšti osvrt na proces revizije finansijskih izveštaja.....	19
4. CILJEVI REVIZIJE I PRIBAVLJANJE REVIZORSKIH DOKAZA	22
4.1. Programi revizije	22
4.2. Vrste dokaza revizije	23
4.3. Priroda testova revizije.....	23
5. MATERIJALNOST, RIZIK I POČETNA STRATEGIJA REVIZIJE	26
5.1. Materijalnost u reviziji.....	26
5.2. Revizijski rizik.....	28
5.2.1. Komponente revizijskog rizika.....	30
5.3. Procena rizika.....	32

5.3.1. Postupci procene rizika.....	33
5.4. Procena rizika materijalne greške	34
5.5. Početna strategija revizije	36
6. DETEKCIONI RIZIK I POSTUPCI SUŠTINSKIH PROVERA	38
6.1 Procena detekcionog rizika.....	38
6.1.1. Detekcioni rizik u fazi planiranja revizije.....	39
6.2. Postupci suštinskih provera.....	40
6.2.1. Vrste revizorskih postupaka.....	41
6.3. Supstantivni testovi.....	42
6.4. Priroda supstantivnog testiranja.....	43
6.4.1. Početne procedure.....	45
6.4.2. Supstantivne analitičke procedure.....	45
6.4.3. Testovi transakcija.....	48
6.4.4. Testovi salda računa.....	49
6.4.5. Testovi računovodstvenih procena.....	50
6.4.6. Testovi obelodanjivanja.....	51
6.4.7. Beleženje značajnog inherentnog rizika.....	51
6.5. Vreme sprovođenja suštinskih postupaka.....	51
6.6. Obim sprovođenja suštinskih postupaka.....	52
7. SUŠTINSKI POSTUPCI U REVIZIJI POSLOVNIH CIKLUSA	
I BILANSNIH POZICIJA	54
7.1. Računovodstvene aplikacije osnovnih sredstava	
i nematerijalnih ulaganja	54
7.1.1. Suštinska provera salda na računima osnovnih sredstava.....	55
7.2. Računovodstvene aplikacije prodaje i prihoda.....	56
7.2.1. Povezivanje procenjenog nivoa kontrolnog rizika	
sa suštinskim proverama	56
7.2.2. Suštinske provere transakcija.....	56
7.2.3. Analitički postupci	57
7.3. Računovodstvene aplikacije nabavke i rashoda.....	59
7.3.1. Povezivanje procenjenog nivoa kontrolnog rizika	

sa suštinskim proverama	59
7.3.2. Suštinska provera transakcija	59
7.3.3. Analitički postupci.....	60
7.3.4. Provera salda računa.....	61
7.4. Računovodstvene aplikacije zaliha.....	63
7.4.1. Postupci provere revizije zaliha.....	63
7.4.2. Suštinska provera transakcija.....	63
7.4.3. Analitički postupci.....	64
7.4.4. Provere salda računa zaliha.....	65
7.4.5. Konačna procena revozorskih nalaza.....	67
7.5. Računovodstvene aplikacije kapitala, dugoročnih kredita i dugoročnih rezervisanja u reviziji.....	68
7.5.1. Suštinske provere dugoročnih kredita.....	69
7.6. Računovodstvene aplikacije aktivnih i pasivnih vremenskih razgraničenja.....	71
7.6.1. Postupci suštinskih provera vremenskih razgraničenja.....	72
7.7. Revizija zarada zaposlenih i drugih naknada.....	73
7.7.1. Povezivanje procenjenog nivoa kontrolnog rizika sa suštinskim proverama.....	74
7.7.2. Suštinske provere transakcija.....	74
8. UTICAJ INFORMACIONE TEHNOLOGIJE NA FUNKCIJU NEZAVISNE REVIZIJE.....	75
8.1. Supstantivno testiranje pomoću kompjutera.....	75
8.1.1. Opšti revizorski softver.....	76
8.1.2. Usaglašavanje stavki revizijskih podataka sa glavnom knjigom.....	77
8.1.3. Selektiranje i izštampavanje revizijskih uzoraka.....	78
8.1.4. Test kalkulacije i obračunavanja.....	78
8.1.5. Test cele populacije.....	78
8.1.6. Sumiranje podataka i obavljanje analiza.....	79
ZAKLJUČAK	81
LITERATURA.....	84

UVOD

U savremenom poslovnom okruženju, veoma je bitno poznavanje fenomena nezavisne revizije, bez koje nema ni efikasnih finansijskih tržišta na određenom ekonomskom prostoru. Ovo je posebno značajno u uslovima globalizacije ekonomskih, finansijskih i privrednih tokova, kao i u uslovima snažne harmonizacije, odnosno ujednačavanja računovodstvene i revizorske prakse na najširem – svetskom planu. Nije preterano ako kažemo da se moderno društvo nikada ne bi razvilo u toj meri, bez nezamenljive uloge revizora i računovođa, kao „anđela čuvara” kvaliteta finansijskog izveštavanja.

Naime, od najstarijih civilizacija pa sve do danas, uloga računovođa je bila da se zaštiti integritet finansijskog sistema. Oni su to mogli da čine jer su bili visoko obučeni i profesionalci sa obimnim znanjem. Otuda, bez njihove uloge je nezamisliva efikasnost tržišta kapitala.

U cilju sticanja kompletne slike o pojmu, značenju i ulozi funkcije nezavisne revizije u globalizovanom okruženju, najpre ćemo prezentirati kratak istorijat nezavisne revizije, a u daljem radu ćemo definisati reviziju, objasniti vrste revizija, vrste revizora, lepezu usluga koje pruža nezavisni revizor, kao i procedure u reviziji.

Računovodstvo je staro, maltene, isto koliko i civilizacija. Još od najstarijih vremena, ljudi su obavljali određene svrsishodne poslovne aktivnosti i vodili poslovne evidencije o istima. Svrha vođenja poslovnih evidencija bila je u polaganju računa državi za plaćanje poreza.

Revizija (reč **“revizija”** vuče korene od glagola **“revidere”**, što u doslovnom prevodu s latinskog jezika znači **“ponovo videti”**) je veoma blisko povezana sa računovodstvom i ima dugu predistoriju. Antropolozi su pronašli zapise revizorskih aktivnosti koji se vremenski mogu locirati još u vreme starog Vavulona – oko 3000 godina pre naše ere. Revizija se, takođe, obavljala i u drevnoj Kini, Grčkoj i Rimu.

U engleskom jeziku se koristi se termin “auditor” (revizor) odnosno “auditing” (revizija). Ove reči vuku korene od glagola **“audire”**, što na latinskom jeziku znači čuti ili slušati.

Ovaj termin karakterističan je za početak razvoja revizijske profesije kada je revizor saslušavao poreske obveznike o rezultatima njihovog rada kako bi im odredio poresko opterećenje.¹

Shodno takvom značenju te reči, revizija se može definisati kao *ponovni, odnosno naknadni pregled obavljenih poslovnih događaja koji se vrši na osnovu postojećih dokumenata*.²

Revizija je nastala kao rezultat društveno - ekonomskih odnosa i potreba vlasnika kapitala da na adekvatan način upravlja svojom imovinom i kapitalom. U periodu manufakture, u ranoj fazi kapitalizma, nije postojala potreba dodatnog nadzora jer je tim malim radionicama upravljao i ekonomske procese u njima kontrolisao sam vlasnik.

Međutim, kada se mala radionica razvila do nivoa kada jedno lice ili porodica nisu mogli da kontrolišu određene tehnološke i finansijske poslove, dolazi do potrebe za dodatnim nadzorom nad tim i takvim poslovanjem.

Svakako, ne možemo u tom trenutku istorijskog razvoja proizvodnih snaga, taj i takav nadzor zvati revizijom, mada je imao odlike proširenog nadzora.

Sistem plaćanja je drugi faktor koji je direktno uticao na pojavu revizije. Naime, dok je plaćanje roba i usluga bilo promptno, znači odmah, nisu postojali uslovi za eventualne mahinacije u dužničko - poverilačkim odnosima.

Ali, razvoj proizvodnih snaga i odnosa razvio je privredno - pravne instrumente, posebno u sektoru plaćanja obaveza, što je dovelo do novih, alternativnih vidova plaćanja i što je rezultiralo otežanim plaćanjima uzrokovanim nesolventnošću poslovnih partnera. Mogućnost da poslovni subjekt propadne zbog raznih spekulativnih radnji drugog, a sve zbog nedostatka korektnih informacija o poslovnom partneru, bila je sve veća. U ovom periodu bilo je teže stečeno očuvati nego novo steći što je kompleksan problem koji je uzrokovao pojavu *revizije* koja dobija izuzetno značajno mesto u tadašnjem ekonomskom okruženju. U tim i takvim odnosima, potreba za uslugom jednog objektivnog, profesionalno kompetentnog, stručnog lica u funkciji revizora je postala neminovnost. Znači, tada je došlo do razvoja revizije, od njenog početnog oblika kontrole koji je kasnije transformisan u reviziju, kakva se i danas primjenjuje u svetu.

Revizija je, dakle, naučna disciplina koja zadnju deceniju kod nas dobija svoje mesto koje u zemljama razvijenih ekonomija ima vekovima. Od industrijske revolucije uporedo sa razvojem preduzeća i nastankom menadžerske funkcije revizija je zaokružila i učvrstila svoju ulogu u privredi. Nejna funkcija je prevashodno da da neutralno mišljenje o finansijskim izveštajima koje menadžment podnosi vlasnicima. Poslednjih tridesetak godina razvoja revizije na našim prostorima bez sumnje je iskristalisao izutetan značaj revizorskog zanimanja, naročito u procesu

---

¹ Stanišić, M., **Revizija**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006, str.4.

² Filipović, I., **Revizija**, Split, 2008, str.5.

nadzora i upravljanja ne samo na nivou privrednih subjekata, gde se daje nezavisno stručno mišljenje o finansijskim izveštajima koje menadžment podnosi vlasnicima, već i na državnom nivou, gde institucija državnih revizora ima značajnu ulogu.

Naša zemlja je više od jedne decenije u ratovima i tranziciji. Opšti socijalni uslovi i okruženje u kome živimo svakako imaju uticaja na razvoj revizijske profesije kod nas. Prema tome, revizija je veoma značajna u građenju i razvoju tržišnih i poslovnih institucija.

---

1. METODOLOŠKI KONCEPT RADA

1.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja je obavljanje suštinskih provera i prikupljanje revizorskih dokaza, na bazi predhodno brižljivo pripremljenog globalnog plana i programa revizije, da bi revizor ustanovio prihvatljiv nivo ukupnog revizorskog rizika koji je on spreman da preuzme na sebe.

Ovo zbog toga što krajnji cilj pribavljanja dokaza revizije jeste da se ustanovi prihvatljiv nivo detekcionog rizika i izražavanja kompetentnog i adekvatnog mišljenja revizora o finansijskim izveštajima. Ukoliko se revizor uverio da su transakcije pravilno evidentirane u dnevniku i ispravno kontirane, on može tada biti siguran da su i zbirevi evidentirani u glavnoj knjizi tačni.

Prema tome, predmet našeg istraživanja je usmeren na utvrđivanje efikasnosti uloge koju supstantivno testiranje ima u reviziji, kao i utvrđivanje relacija između utvrđivanja nivoa rizika i obima supstantivnih testova.

Postavlja se pitanje zašto?

Odgovor daju naučna saznanja da supstantivno testiranje ima izuzetan značaj kao dokaz u reviziji, odnosno da je sama priroda supstantivnih testova usko povezana sa analizom poslovanja svih savremenih poslovnih organizacija.

Ova tema je obrađena u kontekstu celokupnog procesa revizije, na način što su objašnjene ključne kategorije iz oblasti revizije finansijskih izveštaja i objašnjen proces revizije kroz faze definisane međunarodnim standardima revizije, sa akcentom na postupke supstantivnog testiranja i utvrđivanja relacija između utvrđenog nivoa rizika i supstantivnih testova.

Revizija u našoj zemlji se obavlja u skladu sa Zakonom o računovodstvu i reviziji donetim u maju 2006. godine, a koji se poziva na primenu međunarodnih standarda revizije.

1.2. Metode istraživanja

Uzimajući u obzir kompleksnost proučavanog predmeta istraživanja, u procesu istraživanja kistićemo različite metode i tehnike koje su adekvatne istraživanju ekonomskih pojava, procesa, problema i fenomena koji proizilaze iz analize finansijskih izveštaja i drugih podataka kako bi se zadovoljili osnovni metodološki zahtevi – objektivnost, pouzdanost, opštost i sistematičnost.

To zahteva primenu osnovnih analitičkih i sintetičkih metoda: *analize, sinteze, indukcije, dedukcije, apstrakcije, konkretizacije i generalizacije*.

Od opštenaučnih metoda biće primenjena hipotetičko - deduktivna, uporedna i statistička, a od metoda i tehnika prikupljanja podataka analiza sadržaja dokumenata (revizorskih izveštaja) i drugih primarnih i sekundarnih izvora i tehniku ispitivanja – upitnik.

Navedenim metodama, a na osnovu prethodnih rezultata istraživanja, moguće je adekvatno ostvarenje naučnog i društvenog cilja ovog istraživanja.

1.3. Generalna hipoteza

U procesu istraživanja polazimo sa sledećom generalnom hipotezom: *međunarodne i nacionalne finansijske norme i standardi u bitnom determinišu potrebu i načine supstantivnog testiranja u reviziji finansijskog poslovanja*.

1.3.1. Prva posebna hipoteza

Našu generalnu hipotetičku tvrdnju operacionalizujemo preko i pomoću sledećih posebnih hipoteza:

- zahtevi vlasnika kapitala organizacija sveta rada u bitnom determinišu potrebu supstantivnog testiranja u reviziji finansijskog poslovanja;
- položaj organizacije sveta rada na lokalnom, nacionalnom i/ili globalnom tržištu u bitnom determinišu potrebu supstantivnog testiranja u reviziji finansijskog poslovanja;
- proces stratejskog upravljanja pretpostavlja supstantivno testiranje finansijskog poslovanja;
- nema revizije finansijskog poslovanja organizacija sveta rada bez supstantivnog testiranja.

- utvrđivanje relacija između utvrđivanja nivoa rizika i obima supstantivnog testiranja predstavlja osnov za obavljanje suštinskih provera i prikupljanje revizorskih dokaza, na bazi predhodno brižljivo pripremljenog globalnog plana i programa revizije.

1.4. Ciljevi master rada

Ciljevi naših istraživanja su naučni i društveni.

Naučni cilj je naučna deskripcija svih elemenata supstantivnog testiranja u reviziji.

Pretpostavke za ostvarivanje ovog cilja jeste analiza efikasnosti procesa supstantivnog testiranja u reviziji.

Društveni cilj je konkretna pomoć privrednim i van privrednim subjektima u Srbiji u sprovođenju svih oblika revizije. Navedena pomoć proizilazi iz činjenice da se u savremenoj poslovnoj praksi posebna pažnja posvećuje supstantivnom testiranju, analitičkim postupcima, proveravanju salda računa kao i nezavisna potvrda salda potraživanja od kupaca, odnosno konfirmacija.

Cilj ovih istraživanja obuhvata i reviziju osnovnih potraživanja kao i procenu revizorskih nalaza za proces prodaje.

Cilj istraživanja kod analitičkih postupaka ima za zadatak da provere tvrdnje koje se odnose na postojanje, dešavanje i vlasništvo (pravo) u odnosu na transakcije koje se tiču kupaca i realizacije.

A koji će metod, postupak i nivo primene tehnike analitičkih postupaka koristiti stvar je, pre svega, profesionalnog prosuđivanja od strane revizora.

Kod provere salda računa cilj istraživanja ide za tim da se koliko je god to moguće provere salda računa poraživanja od kupac, ispravku vrednosti nenaplativih potraživanja i otpis spornih potraživanja.

Cilj istraživanja konfirmacije je da se utvrdi i oceni visina potraživanja od kupaca putem direktnog pismenog zahteva od strane revizora onim kupcima čija su salda od materijalnog značaja.

Analiza dobijenih rezultata istraživanja trebalo bi da prezentira određene smernice u domenu odgovarajuće primene supstantivnih testova u procesu obavljanja revizije finansijskih

izveštaja, i da pokaže da položaj organizacije sveta rada na lokalnom, nacionalnom i/ili globalnom tržištu u bitnom determinišu potrebu supstantivnog testiranja u reviziji finansijskog poslovanja.

---

2. DEFINISANJE MESTA, ULOGE I ZNAČAJA POJMA REVIZIJE

2.1. Pojam revizije i revizora

- Revizija može da se definiše kao sistematičan pregled poslovnih knjiga i računovodstvenih izveštaja izvršen od strane revizora i eksperata sa ciljem da se izrazi kompetentno, stručno i nezavisno mišljenje o ispravnosti, istinitosti i tačnosti istih.³
- U samim Međunarodnim standardima revizije (MRS) ne postoji posebna definicija termina revizija, ali u okviru MRS 200 se precizira da je: „**cilj revizije finansijskih izveštaja da omogući revizoru da izrazi mišljenje o tome da li su finansijski izveštaji, po svim bitnim pitanjima, sastavljeni u skladu sa primenljivim okvirom finansijskog izveštavanja**”.⁴
- Opšte prihvatljiva definicija revizije, a istovremeno i opširnija, je ona koju je dala Američka računovodstvena asocijacija⁵, a koja glasi: „Revizija je sistematičan proces objektivnog prikupljanja i procene dokaza, u vezi sa izjavama o poslovnim aktivnostima i događajima, da bi se utvrdio stepen podudarnosti između izjava i utvrđenih kriterija, kao i prezentiranje rezultata zainteresovanim korisnicima”.⁶
- U savremenim uslovima, revizija ima veliki značaj. To najbolje potvrđuje brz razvoj, posebno, tokom prošlog veka. Razvoj se manifestuje kroz:
  - rast broja firmi za reviziji,
  - rasta broja zaposlenih, i
  - širenje delokruga rada revizora.

---

³ Stanišić, M., **Revizija**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006, str.6.

⁴ **Međunarodni standardi revizije**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str. 25.

⁵ American Accounting Association, A Statement of Basic Auditing Concepts, American Accounting Association, Sarasota, Florida, 1971, p.2.

⁶ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str. 26.

- Tržišta kapitala uopšte ne bi mogla funkcionisati da ne postoji poverenje u rad revizora. Dakle, bilo bi dovedeno u pitanje funkcionisanje privrede na globalnom nivou da ne postoji tako značajna i važna institucija i profesija – *revizor*.
- **Revizor** je stručno lice koje u skladu sa kodeksom profesionalne etike revizora obavlja poslove pregleda poslovnih knjiga i druge specijalizovane revizorske aktivnosti u funkciji davanja mišljenja o računovodstvenim izveštajima.⁷ To je lice koje preuzima završnu odgovornost za reviziju i rezultate revizije. Revizor mora da bude kompetentan i odlično poznaje finansijsko knjigovodstvo, pozitivne propise, i standarde računovodstva i revizije u najmanjoj meri koliko to poznaje najstručniji od njegovih klijenata. Takođe, on mora da poseduje sposobnost donošenja pravovremenih i valjanih odluka koje se odnose na posao revizije koji obavlja i odgovarajuće veštine koje su specifične za revizijski rad. Aktivnost na poslovima revizije revizoru treba da omogući da zauzme i izloži svoje mišljenje o računovodstvenim izveštajima.
- Revizijsko mišljenje povećava kredibilitet računovodstvenih iskaza.
- Revizijsko uveravanje nije apsolutno, već izražava visok nivo pouzdanosti. Razlog za odsustvo apsolutne pouzdanosti leži u prirodi ekonomskih i poslovnih događaja, ali i ograničenja u poslu revizora usled kojih on nije u mogućnosti da iskaže apsolutan i bezuslovan stav.

Iz definicije revizije koju smo ovde naveli, možemo zaključiti da ne mora nužno da postoji međuzavisnost između računovodstva i revizije. Praktično svaka informacija koja se može kvantifikovati i proveriti može biti predmet revizije, ukoliko se klijent i revizor slože oko toga koji će se kriterijum koristiti za utvrđivanje stepena saglasnosti.

Prema tome, možemo reći da računovođa ne mora biti dobar znalac revizije, dok revizor mora odlično da poznaje računovodstvo. Računovodstveni proces kreira finansijske izveštaje i druge korisne informacije, dok revizija putem objektivne procene poveća vrednost informacija koje kreira računovodstvo.

---

⁷ Stanišić, M., **Revizija**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006, str. 7.

2.2. Svrha revizije

Veoma često se postavlja pitanje: „Čemu služi revizija’’? ili „Zašto postoji potreba za revizijom’’?

Činjenica je da je revizija nastala u kapitalizmu koji se karakteriše racionalizacijom svih troškova i ekonomičnošću poslovanja. Nastala je posle industrijske revolucije kada je nastalo i razdvajanje funkcije vlasnika preduzeća od funkcije menadžera preduzeća. Kada jedno lice nije bilo vlasnik i onaj ko rukovodi preduzećem, nastali su sukobi interesa. Menadžer je imao interesa da poboljša rezultate poslovanja, a vlasnik da rezultati budu realni i ne ugrožavaju kapital preduzeća.

Dakle, u svakoj prilici kada se podnose finansijski izveštaji postoji pitanje realnosti istih i pitanje ugrožavanja interesa vlasnika. Funkcije revizora zbog toga i jeste da pripremi i prezentira nezavisno stručno mišljenje o tome da li su finansijski izveštaji koje podnosi menadžer preduzeća istiniti i objektivni. Tek nakon toga mogu se donositi odluke o prihvatanji ili ne prihvatanju finansijskih izveštaja.

Svrha revizije jeste, dakle, da revizoru omogući iznošenje mišljenja o finansijskim izveštajima. Namena revizijskog mišljenja je da finansijskom izveštajima podigne nivo kredibiliteta i verodostojnosti u okviru preduzeća i van njega. Informacije sadržane u revidiranim finansijskim izveštajima predstavljaju kvalitetnu podlogu za poslovno odlučivanje.

Mišljenje revizora je bitno za mnogobrojne korisnike.

U praksi se kao potencijalni korisnici tih informacija mogu susresti:

- Deoničari,
- Investitori (ulagači)
- Zajmodavci,
- Radnici i sindikati,
- Analitičari i savetnici
- Poslovni partneri
- Vlada
- Javnost⁸

---

⁸ Stanišić, M., **Revizija**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006, str. 11.

2.3. Vrste revizija

Postoje tri glavne vrste revizije:

1. **revizija finansijskih izveštaja**
2. **revizija poslovanja**
3. **revizija dosledne primene zakona i propisa.**

1. **Revizija finansijskih izveštaja** (*Auditors of Financial Statements*) uključuje bilans stanja, bilans uspeha i bilans novčanih tokova, kao i napomene i obelodanjivanja, odnosno tzv. komponente finansijskih izveštaja. Njen cilj je da utvrdi da li su bilanci pripremljeni u skladu sa važećim pravilima za bilansiranje. Ovu reviziju obično vrše firme ovlašćenih javnih računovođa, a korisnici tih izveštaja o reviziji su investitori, bankari, finansijski analitičari, i drugi.

2. **Revizija poslovanja** (*Operational audit*) podrazumeva ispitivanje poslovanja nekog ekonomskog entiteta u cilju merenja njegovih ekonomskih učinaka. Revizija poslovanja jednog dela ili celine ekonomskog entiteta se obavlja da bi se procenila efektivnost (delotvornost) i efikasnost (ekonomičnost) poslovanja.

Efektivnost je mera obima u kome jedna organizacija ostvaruje svoje zadatke i ciljeve. Efikasnost pokazuje u kojoj meri jedna organizacija koristi raspoložive resurse za ostvarenje svojih poslovnih ciljeva.

3. Obavljanje **revizije dosledne primene zakona i drugih propisa** zavisi od postojanja podataka koji se mogu proveriti i ustanovljenih kriterija ili standarda, kao što su zakoni i regulativa, ili politike i postupci u okviru jedne organizacije. Tipičan primer za ovo jeste revizija povraćaja poreskih obaveza od strane revizora ili finansijskih policajaca, gde je cilj da se ustanovi da li su ispoštovani propisi koji tu materiju regulišu. Drugi primer za ovu vrstu revizije jeste revizija poslovanja banaka, čiji je cilj da se utvrdi da li se to poslovanje obavlja u skladu sa bankarskim zakonima i regulativom, kao i u skladu sa tradicionalnim standardima koji odražavaju zdravu bankarsku praksu.⁹

---

⁹ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str. 30.

Za svaku od pomenutih vrsta revizije postoje posebni revizori, tj. nezavisni revizori, interni revizori i državni revizori koji mogu obavljati sve tri vrste revizije, ali generalno, oni su specijalizovani za obavljanje posebnih vrsta revizije.

2.4. Vrste revizora

U realnom svetu revizije i poslovanja postoje dve osnovne vrste revizora:

- ❖ *Eksterni ili nezavisni revizori, i*
- ❖ *Interni revizori.*

Za razliku od njih, tzv. *državni revizori* obavljaju i funkcije nezavisnog i funkcije internog revizora.

Eksterni ili nezavisni revizori su revizori koji u okviru preduzeća za reviziju obavljaju sve poslove na tržištu. Oni slobodno ugovaraju svoje poslove i potpuno su nezavisni od menadžmenta firme klijenta kojoj se radi revizija finansijskih izveštaja. Njihov posao se plaća po tarifi i ugovoru. Zahvaljujući svom obrazovanju, obuci i praktičnom iskustvu eksterni revizori su kvalifikovani za obavljanje svih vrsta revizije koje smo opisali. Klijenti eksternih revizora mogu biti profitne i neprofitne organizacije, vladine agencije i pojedinci.

Funkciju nezavisnog revizora mogu obavljati samo lica koja za to poseduju odgovarajuću licencu koju izdaju profesionalne asocijacije računovođa i revizora.

Da bi svoj rad kvalitetno obavljali, nezavisni revizori moraju biti obučeni da dosledno primenjuju etičke i profesionalne standarde, kao i da imaju kontinuirano profesionalno obrazovanje.

Nezavisnost se ogleda u ekonomskoj nezavisnosti, što znači da revizor uvek može da se povuče iz angažmana ako ima ograničenja u poslu ili trpi neke pritiske, i u misaonoj nezavisnosti, odnosno on samostalno donosi sudove, stavove i konačno mišljenje i za njih profesionalno odgovara.

Interni revizori

Većina velikih kompanija ima sopstveno ekspertsko osoblje, odnosno *interne revizore*. Oni su zaposleni u samim kompanijama, a njihov primarni cilj jeste da vrše procenu efektivnosti i efikasnosti poslovanja za potrebe menadžmenta. Njihova pažnja je usmerena na procenu

pouzdanosti sistema interne kontrole, a dobar deo njihovog rada odnosi se i na reviziju poslovanja. Isto tako, oni mogu da vrše i reviziju dosledne primene zakona i drugih propisa.

U većini zemalja, oni mogu biti uključeni u procesrevizije finansijskih izveštaja. Ali, u tim okolnostima, eksterni revizor je dužan da proceni da li se, i u kojoj meri, može osloniti na rad internih revizora.

Interni revizori imaju svoju međunarodnu profesionalnu organizaciju oličenu u Institutu za internu reviziju (The Institute of Internal Auditors – IAA). Ona ima zadatak da donosi standarde koji se odnose na internu reviziju, kao i da organizuje ispite i izdavanje licenci ovlašćenim internim revizorima. (Certified Internal auditor – CIA).

Državni revizori

Zadatak *državnih revizora* (Government auditors) jeste da vrše reviziju rada vlade i njenih agencija, odnosno da obavljaju reviziju tzv. opšte i zajedničke potrošnje koja u svim zemljama ima veliki procenat učešća u društvenom proizvodu.

Državni revizori mogu da obavljaju reviziju dosledne primene zakona i drugih propisa, reviziju poslovanja i reviziju finansijskih izveštaja. Ipak, osnovni cilj njihovog rada jeste da utvrde da li su programi opšte i zajedničke potrošnje u skladu sa intencijama, odnosno namerama parlamenta, kao i da obavljaju reviziju reviziju poslovanja i procenu efektivnosti i efikasnosti programa i projekata koje vlada izabere.

I državni revizori imaju svoju međunarodnu profesionalnu asocijaciju koja je oličena kroz INTOSAI – International Organization of Supreme Audit Institutions (Međunarodna organizacija institucija državne revizije). Takođe, slično reviziji finansijskih izveštaja, i državna revizija se obavlja na bazi primene odgovarajućih standarda koji donose posebna tela zadužena za tu vrstu standarda.¹⁰

2.5. Usluge srodne reviziji

Pored poslova revizije, postoje poslovi koji su veoma srodni po svojoj prirodi ili procedurama. U ovu grupu poslova spadaju:

- Pregledi,
- Ugovoreni postupci, i
- Kompilacije

---

¹⁰ Stanišić, M., **Revizija**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006, str. 17.

Pregledi (reviews) kao usluge srodne reviziji predstavljaju aktivnosti koje omogućuju revizoru da, na bazi postupaka, koji ne obezbeđuju sve dokaze koji se zahtevaju prilikom vršenja revizije, iznese tvrdnje da nije našao ni na šta što bi na zaključak da finansijski izveštaji nisu, po svim bitnim pitanjima, istinito i objektivno, sastavljeni u skladu sa identifikovanim okvirom za finansijsko izveštavanje.

Ugovoreni postupci podrazumevaju postupke koji imaju karakter revizije, a koji su ugovoreni sa klijentom ili nekim trećim subjektom, i takođe su praćeni podnošenjem izveštaja o utvrđenim nalazima. Korisnici izveštaja o ugovorenim procedurama na bazi njega zauzimaju svoje stavove i donose odgovarajuće odluke.

Kompilacije su aktivnosti kojima se odgovarajući računovodstveni izveštaji preuređuju i prikazuju u formi koja je pogodna za korisnika. Uobičajeno je da su računovodstveni izveštaji veoma obimni i da zahtevaju odgovarajuća znanja da bi se shvatili. Za potrebe korisnika se stoga, sastavlja kompiliran pregled- kompilacija koja služi informisanju na način na koji korisniku odgovara.

Zadatak revizije je da finansijskim izveštajima obezbedi dodatnu uverljivost, odnosno, kredibilitet. Finansijski izveštaji predstavljaju skup informacija o finansijskom položaju, uspešnosti, promenama na kapitalu i novčanim tokovima jedne kompanije. Generalno govoreći, oni predstavljaju sumiranje i prezentaciju ekonomske aktivnosti privrednog subjekata. Finansijske izveštaje čine:

- ❖ *Bilans stanja* – predstavlja pregled imovine, obaveza i kapitala na određeni dan;
- ❖ *Bilans uspeha* – predstavlja pregled prihoda, rashoda i rezultata ostvarenih u određenom vremenskom periodu;
- ❖ *Izveštaj o tokovima gotovine* – pruža informacije o primanjima i izdavanjima gotovine i gotovinskih ekvivalenata tokom određenog obračunskog perioda;
- ❖ *Izveštaj o promenama na kapitalu* – pruža informacije o promenama na kapitalu pravnih lica tokom određenog obračunskog perioda;
- ❖ *Napomene uz finansijske izveštaje* – koje sadrže sažeti prikaz primenjenih računovodstvenih politika i druga objašnjenja u vezi sa određenim stavkama iz drugih finansijskih izveštaja.¹¹

---

¹¹ Petrović, Z., **Računovodstvena regulativa**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006, str. 10.

Konačna forma finansijskih izveštaja koja je prezentirana javnosti predstavlja „*krvnu sliku*“ poslovanja privrednog subjekta i rezultate uspešnosti poslovanja menadžmenta. Menadžment svoje odluke donosi na osnovu informacija dobijenih iz računovodstvenog sistema u toku cele poslovne godine. Da bi te odluke bile svrsishodne, efikasne i efektivne, neophodna je redovnost, tačnost i pouzdanost dobijenih informacija.¹²

Savremena nezavisna revizija predstavlja završni čin procesa finansijskog izveštavanja, procesa koji počinje sa evidentiranjem poslovnih transakcija i događaja, a nastavlja se prezentiranjem komponenata finansijskih izveštaja, da bi bio krunisan činom izdavanja izveštaja nezavisnog revizora sa izražavanjem mišljenja o tome da li su komponente finansijskih izveštaja u svemu prezentirane u skladu sa definisanim okvirom za finansijsko izveštavanje.

---

¹² Stanišić, M., Stanojević, Lj., **Revizija i primena kompjutera**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str.26.

---

3. PLANIRANJE PROCESA REVIZIJE

3.1. Opšti osvrt na proces revizije finansijskih izveštaja

Sve ima svoj početak i kraj. Reviziju možemo shvatiti kao neku vrstu putovanja. Koraci na tom putovanju mogu da se zamisle kao faze kao faze procesa revizije.

Dakle, u procesu revizije finansijskih izveštaja mogu se identifikovati sledeće četiri prepoznatljive faze:

- *Prihvatanje revizijskog angažmana,*
- *Planiranje procesa revizije,*
- *Obavljanje revizorskih provera,*
- *Procena i izveštavanje*

Prihvatanje revizijskog angažmana jeste početna faza revizije finansijskih izveštaja koja obuhvata donošenje odluke o prihvatanju ili odbijanju mogućnosti da se postane revizor novog klijenta ili da se nastavi uloga revizora kod postojećih klijenata.

Čin prihvatanja klijenata je prva značajna aktivnost koja proizvodi odgovarajuća dejstva. Pre donosenja odluke o prihvatanju ili ne prihvatanju novog klijenta revizor mora da prikupi sve informacije o njemu, njegovom poslovanju i sve što dolazi u kontakt sa njim.

Međunarodni standard revizije 210 Uslovi revizijskih angažovanja ima za cilj da uspostavi standarde i pruži smernice u pogledu :

- ugovaranja uslova angažovanja sa klijentom,
- reakcije revizora na zahtev klijenata da se izmene uslovi angažovanja kojima se obezbeđuje niži stepen uveravanja.¹³

---

¹³ **Međunarodni standardi revizije**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str. 35.

Ovaj standard propisuje da: „revizor treba da prihvati angažovanje revizije finansijskih izveštaja samo kad zaključi da je okvir finansijskog izveštavanja koji je izabran od strane rukovodstva prihvatljiv ili se zahteva zakonom ili regulativom“¹⁴

Planiranje procesa revizije podrazumeva uspostavljanje opšte strategije revizije za angažovanje i razvijanje plana revizije, da bi se rizik revizije snizio na prihvatljivo nivo. Faza planiranja revizije ima za cilj da se odredi obim i tip dokaza i sva ispitivanja koja su neophodna da bi revizor stekao uverenje da ne postoje zanačajno pogrešne izjave u finansijskim izveštajima. planiranje je od suštinske važnosti za uspešnost revizijskog angažmana.

Koraci u planiranju procesa revizije su:

- o Upoznavanje poslovanja klijenta,
- o Obavljanje analitičkih postupaka,
- o Početna procena materijalnosti,
- o Razmatranje revizorskog rizika,
- o Izrada početne strategije revizije,
- o Razumevanje sistema interne kontrole i kontrolnog rizika.¹⁵

Međunarodni standard revizije (ISA) 300 Planiranje revizije finansijskih izveštaja ima za cilj da uspostavi standarde i pruži smernice o razmatranjima i aktivnostima povezanim sa planiranjem revizije finansijskih izveštaja.¹⁶ Ovaj standard propisuje da „**Revizor treba da planira reviziju da bi se angažovanje izvršilo na efektivan način.**“

Obavljanje revizorskih provera predstavlja treću fazu procesa revizije koja obuhvata testiranje, ispitivanje i sprovođenje dokaznih postupaka radi prikupljanja dokaza koji podržavaju internu kontrolu i istinitost i objektivnost finansijskih izveštaja. Dakle, glavni cilj ove faze sastoji se u tome da se pribave dokazi revizije o efektivnosti poslovanja klijenta i pravilnosti prezentiranja komponenata finansijskih izveštaja.

U ovoj fazi se sprovode sledeći postupci:

- o Ispitivanja kontrola,
- o Dokazni testovi transakcija
- o Analitički postupci
- o Testovi detalja salda
- o Dobijanja pravnih dokumenata i normativnih akata.

---

¹⁴ Međunarodni standardi revizije, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str. 35.

¹⁵ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str. 132.

¹⁶ Međunarodni standardi revizije, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str.94.

Četvrta i završna faza u procesu revizije je faza *izveštavanja o revizorskim nalazima*.

Ova faza ima za cilj dovršenje postupka revizije i formiranje revizijskog mišljenja. Izveštaj revizora treba da sadrži jasno izraženo mišljenje revizora o finansijskim izveštajima. Dakle, konačni cilj revizije jeste iznošenje mišljenja o tome da li se finansijski izveštaji pravilno prikazuju u skladu sa opšte prihvaćenim računovodstvenim principima.

Da bi izrazio mišljenje, revizor mora da smanji rizik pojave materijalnih grešaka u finansijskim izveštajima na prihvatljivo nizak nivo. Da bi to obavio, on uzima u obzir to da li podaci koji prikazuju ekonomsku aktivnost, to jest, prezentirane računovodstvene činjenice i informacije odgovaraju uslovljenim kriterijumima, odnosno opšte prihvaćenim računovodstvenim principima.

Pošto utvrdi ciljeve revizije, revizor osmišljava posebne procedure revizije koje će rezultirati da dobije dovoljno uverljivog dokaznog materijala koji će mu omogućiti da formira mišljenje o finansijskim izveštajima. Ove procedure predstavljaju korake ili aktivnosti čiji je cilj da prikupe posebne vrste dokaza revizije.¹⁷

---

¹⁷ Stanišić, M., **Metodologija revizije**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006, str.6.

---

4. CILJEVI REVIZIJE I PRIBAVLJANJE REVIZORSKIH DOKAZA

Konačni cilj revizije jeste iznošenje mišljenja o tome da li se finansijski izveštaji pravilno prikazuju u skladu sa opšte prihvaćenim računovodstvenim principima.

Da bi izrazio ovo mišljenje, revizor mora da smanji rizik pojave materijalnih grešaka u finansijskim izveštajima na prihvatljivo nizak nivo.

Da bi obavio ovaj zadatak, revizor uzima u obzir to da li podaci koji prikazuju ekonomsku aktivnost, odnosno prezentiranje računovodstvene činjenice i informacije odgovaraju ustanovljenim kriterijumima.

Pošto utvrdi ciljeve revizije, revizor osmišljava posebne procedure revizije koje će rezultirati produkcijom dovoljno uverljivog dokaznog materijala koji će revizoru omogućiti da formira mišljenje o finansijskim izveštajima.

Ove procedure predstavljaju korake ili aktivnosti čiji je cilj da se prikupe posebne vrste dokaza revizije. U toku sprovođenja ovih procedura, on mora dokumentovati ili evidentirati obavljeni posao i analize.

4.1. Programi revizije

Program revizije predstavlja skup procedura koje revizor smatra neophodnim da bi dao svoje mišljenje. Procedure u programu revizije koje predstavljaju korake u prikupljanju dokaza obično se nazivaju *testovi revizije*.

Programi revizije obično se pripremaju za saldo svakog glavnog računa ili klase transakcija.

Ovi programi:

- obezbeđuju osnovu za koordinaciju i nadzor revizije i kontrolu vremena provedenog na poslovima revizije,
- pomažu kod upućivanja asistenata u posao koji se mora obaviti,
- obezbeđuju dokaze pravilnog planiranja i evidenciju obavljenog posla u toku revizije.

4.2. Vrste dokaza revizije

Program revizije sadrži koprake za prikupljanje dokaza koji će se koristiti u reviziji. Revizor za korišćenje dokaza treba obezbediti da *dokaz* u određenoj meri mora biti:

- Relevantan,
- Nepistrasan
- Objektivan, i
- Ubedljiv.

Za ostvarivanje postavljenog cilja revizije, revizoru na raspolaganju stoji šest vrsta *dokaza* revizije:

1. fizički dokaz
2. iskazi trećih lica
3. matematički dokazi
4. dokumentacija
5. prikazi klijentovog osoblja
6. međusobni odnosi podataka.¹⁸

4.3. Priroda testova revizije

Procedure revizije koje se koriste za prikupljanje dokaza obično se nazivaju testovi revizije.

Klasifikacija testova revizije može se izvršiti prema:

- Ukupnim ciljevima testova,
- Glavnim vrstama testova, i
- Posebnim tehnikama revizije.

Ukupni ciljevi revizije

Prema ukupnim ciljevima testova - program revizije sastoji se od testova revizije čiji je cilj da se ostvare jedan ili oba glavna cilja revizije.

Testovi kontrole - koji utvrđuju efektivnost oblika i delovanja politika i procedura strukture interne kontrole.

---

¹⁸ Stanišić, M., **Metodologija revizije**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006, str.7.

Suštinski testovi - koji utvrđuju da li postoje materijalne dinarske greške ili greške u prikazivanju u finansijskim izveštajima.

Ukoliko je struktura interne kontrole jaka, to jest, rizik kontrole nizak, manje je verovatno da će finansijski izveštaji sadržavati materijalne greške nego ako je struktura interne kontrole slaba, to jest rizik kontrole visok. Ukoliko je klijent uspostavio dobru strukturu interne kontrole, revizor može odlučiti da smanji supstantivno testiranje, zbog toga što će klijentova struktura interne kontrole verovatno sprečiti ili otkriti materijalne greške.

Ovaj odnos je logičan i jednostavno znači da ako je manje verovatno da će finansijski izveštaji imati materijalne greške, revizor opravdano može da sprovede manje supstantivnih testova nego ako je verovatnoća pojave materijalnih grešaka u finansijskim izveštajima veća.¹⁹

Glavne vrste testova

Revizori ostvaruju ciljeve testova kontrola i supstantivnih testova sprovođenjem testova koji se mogu podeliti u četiri glavne kategorije:

- *analitički testovi* – koji se sprovode se na osnovu proučavanja i poređenja odnosa među podacima.
- *posmatranje i istraživanje* – koristi se za testiranje kontrola za koje ne postoje odgovarajući dokumentarni dokazi.
- *testovi transakcija*- predstavljaju ispitivanje dokumenata i računovodstvene evidencije uključene u obradu određenog tipa transakcije.
- *testovi salda računa*- predstavljaju testove koji direktno ispituju završna salda računa.

Posebne tehnike revizije

Tehnike revizije predstavljaju metode koje revizori koriste da bi prikupili dokaze.

Ove metode mogu se klasifikovati u deset osnovnih tehnika koje sačinjavaju osnovu izrade programa revizije.

1. fizičko ispitivanje
2. potvrda
3. postupak s dokumentima
4. praćenje evidencije dokumenata
5. ponavljanje aktivnosti
6. posmatranje

---

¹⁹ Stanišić, M., **Metodologija revizije**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006, str.12.

7. usaglašavanje
8. istraga
9. inspekcija
10. analitičke procedure²⁰

Za određeni cilj revizije, potrebno je ponekad u radu primeniti više od jedne tehnike.

U praktičnom radu revizor primenjuje odgovarajuće tehnike sprovođenjem odgovarajućih testova da bi pribavio neki dokaz. Isto tako, određena tehnika revizije može zadovoljiti više ciljeva revizije.

---

²⁰ Stanišić, M., **Metodologija revizije**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006, str.16.

---

5. MATERIJALNOST, RIZIK I POČETNA STRATEGIJA REVIZIJE

Cilj analize u ovoj glavi je razmatranje tri dodatna koraka u planiranju procesa revizije. *Prvo*, daje se definicija koncepta materijalnosti, *drugo*, izlaže se koncept revizorskog rizika i identifikuju i objašnjavaju njegove tri komponente i njihov međusobni odnos. Konačno, *treće*, razmatra se početna strategija revizije koja se koristi u planiranju revizije specifičnih tvrdnji u finansijskim izveštajima.

5.1. Materijalnost u reviziji

Ključni koncept koji stoji iza revizije finansijskih izveštaja i modela revizijskog rizika je materijalnost.

Međunarodni standard revizije 320 *Materijalnost u reviziji*, koncept materijalnosti definiše na sledeći način:

"Informacija je materijalno značajna ako bi njeno izostavljanje ili pogrešno prikazivanje moglo uticati na ekonomske odluke koje bi korisnici doneli na bazi finansijskih izveštaja. Materijalnost zavisi od veličine stavke ili greške prosuđene u specifičnim okolnostima njenog izostavljanja ili pogrešnog prikazivanja.

Otuda materijalnost pre obezbeđuje prag ili tačku razgraničenja nego kvalitativnu karakteristiku koju informacija mora imati da bi bila od koristi."²¹.

Revizor treba da razmotri materijalnost i njenu vezu sa revizijskim rizikom kada obavlja reviziju.

Cilj revizije finansijskih izveštaja je da omogućiti revizoru da izrazi mišljenje o tome da li su finansijski izveštaji, u svim materijalno značajnim aspektima, sastavljeni u skladu sa identifikovanim okvirom finansijskog izveštavanja.

Procena o tome šta je materijalno je stvar profesionalnog prosuđivanja.

---

²¹ Međunarodni standardi revizije, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str. 142.

U planiranju revizije, revizor vrši procenu materijalnosti na sledeća dva nivoa:

- *Na nivou finansijskih izveštaja – globalna materijalnost*, zato što revizor izražava mišljenje o finansijskim izveštajima uzetim kao celina,
- *Na nivou salda računa –* zato što revizor proverava salda računa kako bi izvukao opšti zaključak o pravilnosti prezentiranja finansijskih izveštaja u celini.²²

Revizor mora da postavi prihvatljiv nivo materijalnosti u procesu planiranja, ukoliko želi da otkrije kvantitativno materijalna pogrešna prikazivanja. Iz navedenog se može zaključiti da se u procesu planiranja revizorskog angažmana mora odrediti preliminarna ocena materijalnosti za finansijski izveštaj uzet kao celinu. Pored kvantiteta treba razmotriti i kvalitet odnosno prirodu pogrešnog prikazivanja, pri čemu treba obratiti pažnju na kontekst u kom se pojavljuje. Revizor treba da ima u vidu: “U praksi, finansijski izveštaji su samo jedan, početni izvor informacija, i često ove informacije konkurišu u analizi zajedno sa ostalim izvorima informacija.”²³

Materijalnost je u tesnoj vezi sa revizorskim rizikom. Revizorski rizik predstavlja rizik da će revizor izraziti neodgovarajuće mišljenje u slučajevima kada finansijski izveštaj sadrže materijalno značajne greške. Materijalnost i revizorski rizik su u obrnuto proporcionalnoj srazmeri, odnosno što je viši nivo materijalnog značaja, to je niži nivo revizorskog rizika i obrnuto.

Pored ocene materijalnosti i procena revizorskog rizika, zadatak svakog revizora je i osmišljavanje postupka revizije koji će osigurati smanjenje rizika na prihvatljivo nizak nivo, jer ne postoji praktičan način kojim bi se sveo na nulu.

Takođe, i revizorski rizik predstavlja profesionalni stav samog revizora. Praksa je pokazala da je bilo pokušaja u praksi da se razvije osnovni matematički model ocene rizika, kao i da se rizik kvantifikuje, ali zbog mnoštva različitih subjektivnih faktora, to nikad nije učinjeno. Praksa pokazuje da Vrhovne revizorske institucije revizorski rizik postavljaju izuzetno nisko, često na nivou od samo 1%.

5.2. Revizijski rizik

---

²² Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str. 146.

²³ Knežević, G., **Analiza finansijskih izveštaja**, Univerzitet singidunum, Beograd, 2009, str.26.

Revizija u skladu sa Međunarodnim standardima revizije je osmišljena da u razumnoj meri pruži uveravanje da finansijski izveštaji, uzeti u celini, ne sadrže materijalno značajne greške.

Uveravanje u razumnoj meri je koncept koji se odnosi na prikupljanje revizijskih dokaza koji su neophodni revizoru da donese zaključak da u finansijskim izveštajima, uzetim u celini, nema materijalno značajnih pogrešnih iskaza. Uveravanje u razumnoj meri se odnosi na celokupan proces revizije.

Revizor ne može da stekne potpuno uverenje budući da postoje inherentna ograničenja u reviziji koja utiču na mogućnost otkrivanja materijalne greške.

Ta ograničenja potiču iz činilaca kao što su:

- *postupci testiranja,*
- *inherentna ograničenja interne kontrole,*
- *činjenica da je većina revizijskih dokaza pre ubedljive nego što je konačne prirode.*

Pravna lica slede strategije kako bi postizali svoje ciljeve, a u zavisnosti od prirode njihovog poslovanja i industrijske grane, okruženja u kojem posluju, njihove veličine i složenosti, susreću mnoštvo *poslovnih rizika*.

Rukovodstvo je odgovorno za identifikovanje takvih rizika, kao i za odgovore na njih.

Nisu svi rizici povezani sa pripremom finansijskih izveštaja. Revizor u krajnjoj liniji brine samo o rizicima koji imaju uticaja na finansijske izveštaje.

Revizor pribavlja i ocenjuje revizijske dokaze da bi postigao razumno uveravanje o tome da li finansijski izveštaji daju *istinit i fer prikaz*, po svim materijalnim aspektima, u skladu sa primenljivim okvirom finansijskog izveštavanja.

Rizik da revizor izrazi neprikladno revizijsko mišljenje kada finansijski izveštaji sadrže materijalne greške naziva se *revizijski rizik*.

***Revizor treba da planira i vrši reviziju na način koji umanjuje revizijski rizik na prihvatljivo nizak nivo koji je u skladu sa ciljevima revizije.*²⁴**

Revizor umanjuje revizijski rizik osmišljavanjem i vršenjem revizijskih postupaka i pribavlja dovoljno prikladnih revizijskih dokaza kako bi bio u stanju da donese razumne zaključke na kojima zasniva svoje revizijsko mišljenje.

---

²⁴ **Međunarodni standardi revizije**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str. 29.

Revizijski rizik, dakle, predstavlja funkciju rizika postojanja materijalno značajne greške u finansijskim izveštajima, odnosno *rizik materijalne greške* i rizik da revizor neće otkriti taj rizik, odnosno *detekcioni rizik*.

Revizor vrši revizijske postupke kako bi procenio rizik materijalne greške i pokušava da ograniči detekcioni rizik daljim vršenjem revizijskih postupaka koji se zasnivaju na toj proceni. Dakle, revizor razmatra materijalne greške ali nije odgovoran za otkrivanje grešaka koje nisu materijalne u odnosu na celokupne finansijske izveštaje.

Dalje, on razmatra da li je efekat identifikovanih nekorigovanih grešaka, posmatranih zasebno ili zajedno, materijalno značajan u odnosu na finansijske izveštaje posmatrane u celini. Materijalnost i revizijski rizik su povezani.

Prilikom osmišljavanja revizijskih postupaka u cilju utvrđivanja da li postoje greške koje su materijalno značajne u odnosu na finansijske izveštaje u celini, revizor razmatra rizik materijalne greške na dva nivoa:

- a) *Na nivou celokupnih finansijskih izveštaja, i*
- b) *U vezi sa klasama transakcija, stanja na računima, obelodanjivanjima i povezanim tvrdnjama*
  - a) Revizor razmatra rizik materijalno pogrešnog iskaza na nivou celokupnog finansijskog izveštaja, odnosno rizik materijalno pogrešnog iskaza koji je sveproširujući u odnosu na finansijske izveštaje u celini i potencijalno utiče na mnoge tvrdnje.
  - b) Razmatranje rizika od materijalno pogrešnog iskazivanja na nivou klasa transakcija, stanja na računima i obelodanjivanja se vrši iz razloga što takvo razmatranje neposredno pomaže prilikom utvršivanja prirode, vremenskog roka i obima daljih postupaka revizije na nivou tvrdnje. Revizor teži da pribavi dovoljne i odgovarajuće revizijske dokaze na nivou klasa transakcija, stanja na računima i obelodanjivanja, na način koji mu omogućava, da nakon završetka revizije izrazi mišljenje o finansijskim izveštajima u celini, uz prihvatljivo nizak nivo revizorskog rizika.

Revizori koriste različite pristupe za ostvarenje ovog cilja.²⁵

5.2.1. Komponente revizijskog rizika

Revizijski rizik se sastoji iz tri komponente: *inherentnog*, *kontrolnog*, i *detekcionog* rizika. Ovde ćemo navesti sažete definicije tih komponenata koje je doneo Komitet IFAC-a za međunarodnu praksu revizije.²⁶

Inherentni rizik (rizik po prirodi stvari) – Inherent risk – se odnosi na podložnost bilansne pozicije ili grupe poslovnih događaja pogrešnim iskazima koji, uz pretpostavku da ne postoje odgovarajuće interne kontrole za njihovo otkrivanje, pojedinačno, ili sa pogrešnim iskazima na drugim bilansnim pozicijama ili grupama poslovnih promena, mogu biti materijalno značajni.

Revizor, tokom procesa planiranja, treba da proceni inherentni rizik na nivou svih finansijskih izveštaja, a u toku same revizije treba da poveže tu procenu sa materijalno značajnim stanjima na računima i vrstama poslovnih događaja, kao i sa nivoom tvrdnje.

Na pojavu inherentnog rizika utiču uslovi iz okruženja, a oni se ne mogu kontrolisati, što znači da se ni pojava inherentnog rizika ne može iskontrolisati.

Inherentni rizik utiče na ciljeve revizije, a posebno na procenu, prezentaciju i obelodanjivanje finansijskih izveštaja budžetske institucije, stoga bi trebalo uspostaviti jak sistem interne kontrole. Međutim, ako se tako postupi, ocena inherentnog rizika će biti nerazdvojiva od ocene kontrolnog rizika. Za revizora je to korisno jer će testirati kontrolnu proceduru i njeno funkcionisanje a na osnovu toga će zajedno proceniti i inherentni i kontrolni rizik.

Kontrolni rizik (rizik da pogrešan iskaz neće biti otkriven) – Control risk – je rizik da sistem računovodstva i interne kontrole neće pravovremeno sprečiti ili ispraviti materijalno značajne greške u finansijskim izveštajima.

---

²⁵ **Međunarodni standardi revizije**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str. 30.

²⁶ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str. 153.

Detekcioni rizik (rizik da pogrešan iskaz neće biti otkriven) – Detection risk – predstavlja rizik da postupci suštinskog ispitivanja koje revizor sprovodi neće otkriti pogrešan iskaz koji postoji na nekoj bilansnoj poziciji ili grupi poslovnih događaja, a koji je, pojedinačno ili sa pogrešnim iskazima na drugim bilansnim pozicijama ili grupama poslovnih događaja, materijalno značajan.

Detekcioni rizik je funkcija efektivnosti revizijskih postupaka i njihove primene od strane revizora. Ovaj rizik se ne može svesti na nulu, zato što revizor obično ne ispituje sve klase transakcija, stanja na računima i obelodanjivanja, kao i zbog drugih činilaca. Ti drugi činioci uključuju verovatnoću da revizor odabere neodgovarajući revizijski postupak, ili pogrešno primeni odgovarajući revizijski postupak ili da pogrešno protumači rezultate revizije.

Detekcioni rizik se odnosi na prirodu, vremenski rok i obim revizijskih postupaka koje revizor određuje radi svođenja rizika na prihvatljivo nizak nivo.

Za dati nivo revizijskog rizika, prihvatljiv nivo detekcionog rizika je u obrnuto srazmernoj vezi sa procenom rizika od pogrešnog iskazivanja na nivou tvrdnje.

Što je veći rizik od materijalno pogrešnog iskazivanja, manji je detekcioni rizik koji se može prihvatiti. I obrnuto, što je manji rizik od materijalno pogrešnog iskazivanja, veći je detekcioni rizik koji se može prihvatiti.²⁷

Posmatrano kao celina, ove komponente iniciraju da se moraju desiti tri stvari da bi materijalno pogrešni iskazi uticali na finansijske izveštaje. Prvo, pogrešan iskaz (greška ili krivotvorenje finansijskih izveštaja) mora da se generiše. Greške se mogu generisati netačnom obradom podataka, ili propuštanjem da se priznaju, evidentiraju ili obelodane događaji i okolnosti koje treba uključiti u finansijske izveštaje.

Drugo, interne kontrole su takve da niti sprečavaju niti otkrivaju pogrešne iskaze u finansijskim izveštajima – onda kada i ako do njih dođe.

Treće, ti pogrešni iskazi ne bivaju otkriveni ni od strane revizora u postupku suštinskih provera. Ako se sva tri ova događaja dese, materijalno pogrešni iskazi će inicirati finansijske izveštaje, a ako revizor izrazi pozitivno mišljenje o tim izveštajima to mišljenje će biti pogrešno.

---

²⁷ **Međunarodni standardi revizije**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str. 32.

Tabela broj 1. predstavlja grafički prikaz odnosa između tri determinanante revizorskog rizika.

Međuzavisnost između komponenti revizijskog rizika²⁸

		<i>Revizorova procena kontrolnog rizika</i>		
		VISOK	SREDNJI	NIZAK
<i>Procena Inherentnog rizika</i>	VISOK	Veoma nizak	Nizak	Srednji
	SREDNJI	Nizak	Srednji	Viši
	NIZAK	Srednji	Viši	Najviši

Na osnovu date tabele, možemo zaključiti da postoji inverzni odnos između detekcionog rizika i kombinovanog nivoa inherentnog i kontrolnog rizika. Na primer, kada su inherentni i kontrolni rizik visoki, prihvatljivi nivo detekcionog rizika treba da bude najniži – da bi se revizijski rizik sveo na prihvatljivo nizak nivo. I obrnuto, kada su inherentni i kontrolni rizik na nižem nivou, revizor treba da prihvati viši nivo detekcionog rizika, a da ipak svede ukupni revizijski rizik na prihvatljivo nizak nivo.

5.3. Procena rizika

Međunarodni standard revizije ISA 330 *Revizorski postupci kao odgovor na procenjene rizike* razmatra odgovornost revizora za utvrđivanje opštih odgovora i osmišljavanje i sprovođenje daljih revizijskih postupaka čiji su priroda, vreme i obim odgovarajući procenjenim rizicima.²⁹

Sticanje razumevanja o pravnom licu i njegovom okruženju je suštinski aspekt obavljanja revizije u skladu sa Međunarodnim standardima revizije.

Na osnovu stečenog razumevanja, revizor utvrđuje okvir u skladu sa kojim planira reviziju i vrši profesionalna prosuđivanja o identifikovanim rizicima nastanka materijalne greške u finansijskim izveštajima i načinu odgovora na te rizike, na primer kada:

- Utvrđuje materijalnost i tokom revizije prosuđuje da li je procenjena materijalnost i dalje prikladna,

²⁸ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str. 157.

²⁹ **Međunarodni standardi revizije**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str. 105.

- Razmatra podesnost izbora i primene računovodstvenih politika i adekvatnost obelodanjivanja u finansijskim izveštajima,
- Utvrđuje oblasti u kojima je neophodna posebna revizorska pažnja,
- Razvija očekivanja koja koristi kada sprovodi analitičke postupke,
- Smišlja i obavlja dalje revizijske postupke kako bi sveo revizijski rizik na prihvatljivo nizak nivo, i
- Ocenjuje dovoljnost i prikladnost pribavljenih revizijskih dokaza, kao što je prikladnost korišćenih pretpostavki i usmenih i pismenih izjava rukovodstva.

Revizor koristi profesionalno prosuđivanje kako bi utvrdio neophodan obim razumevanja u vezi sa pravnim licem i okruženjem, uključujući i razumevanje njegove interne kontrole. Osnovna odgovornost revizora je da utvrdi da li je stečeno razumevanje dovoljno za procenu rizika materijalne greške finansijskih izveštaja i za osmišljavanje i obelodanjivanje revizijskih postupaka.

Opseg ukupnog razumevanja koje se zahteva od revizora za svrhe obavljanja revizije je *manji* od onog koji poseduje rukovodstvo za potrebe upravljanja pravnim licem.

5.3.1. Postupci procene rizika

Revizor treba da obavi sledeće postupke procene rizika kako bi stekao razumevanje pravnog lica i njegovog okruženja, uključujući razumevanje njegove interne kontrole:

- a) *Ispitivanje rukovodstva i drugih u pravnom licu,*
  - b) *Analitičke procedure,*
  - c) *Posmatranje i proveru*
- a) Većina informacija koje revizor pribavlja putem postavljanja pitanja mogu se dobiti od rukovodstva ili lica odgovornih za finansijsko izveštavanje, ali ispitivanje drugih lica u pravnom licu, kao što su zaposleni u proizvodnji i internoj reviziji, i drugi zaposleni sa različitim nivoima odgovornosti, takođe mogu revizoru obezbediti drugačiju perspektivu pri utvrđivanju rizika materijalne greške.
  - b) Analitički postupci su veoma korisni prilikom utvrđivanja postojanja neuobičajenih transakcija ili događaja, iznosa, odnosa i trendova koji mogu ukazati na pitanja koja utiču

na finansijske izveštaje i reviziju. Revizor razmatra rezultate ovih analitičkih postupaka zajedno sa drugim informacijama prikupljenim pri utvrđivanju rizika materijalne greške.

- c) Postupcima posmatranja i provere mogu se podržati pitanja postavljena rukovodstvu i drugim licima i takođe obezbediti informacije o pravnom licu i njegovom okruženju.

5.4. Procena rizika materijalne greške

Revizor treba da identifikuje i proceni rizike materijalne greške na nivou finansijskih izveštaja i na nivou tvrdnje za klase transakcija, salda računa i obelodanjivanja.

Za tu svrhu, revizor:

- utvrđuje rizike tokom procesa sticanja razumevanja o pravnom licu i njegovom okruženju, uključujući razumevanje relevantnih kontrola koje se odnose na rizike, kao i razmatranjem klasa transakcija, salda računa i obelodanjivanja u finansijskim izveštajima,
- povezuje identifikovane rizike sa onim što može biti pogrešno na nivou tvrdnje,
- razmatra da li su rizici tako visoki da mogu dovesti do materijalne greške u finansijskim izveštajima, i
- razmatra verovatnoću da rizici dovedu do nastanka materijalne greške u finansijskim izveštajima.

Revizor zatim koristi informacije koje je prikupio postupcima procene rizika, uključujući revizijske dokaze pribavljene pri proceni osmišljenosti kontrola i utvrđivanju da li su one primenjene, kao revizijske dokaze kojima podržava procenu rizika.

Revizor koristi procenu rizika za utvrđivanje prirode, vremena i obima daljih revizijskih postupaka koje treba obaviti.³⁰

Koraci koji se primenjuju kod procene rizika materijalno pogrešnih iskaza:

1. *proceniti prirodu potencijalno značajnih pogrešnih iskaza do kojih može doći,*
2. *proceniti obim tih potencijalno značajnih pogrešnih iskaza,*
3. *proceniti verovatnoću nastajanja materijalno pogrešnih iskaza*

Priroda potencijalno značajnih pogrešnih iskaza

---

³⁰ Međunarodni standardi revizije, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str. 124.

Kritičan aspekt u procesu revizije predstavlja prepoznavanje faktora rizika a zatim povezivanje tih faktori rizika za tvrdnje za koje je verovatno da će biti pogrešne.

Faktor rizika može da utiče na pogrešne iskaze u finansijskim izveštajima na dva načina.

Neki rizici imaju prodoran uticaj na finansijske izveštaje, odnosno rizik na *nivou finansijskih izveštaja*, a drugi imaju uticaj na salda računa i tvrdnje u finansijskim izveštajima, odnosno *rizik na nivou tvrdnje*.

Obim potencijalno značajnih pogrešnih iskaza

Neki potencijalno pogrešni iskazi su značajniji od drugih.

Sledeće činjenice ukazuju na to kako revizor može razmatrati obim potencijalno značajnih pogrešnih iskaza u finansijskim izveštajima.

- *postojanje zaliha je mnogo značajnije za proizvođača, nego za neki hotel ili za mnoga druga uslužna preduzeća,*
- *zalihe su mnogo više podložne krađi,*
- *amortizacija osnovnih sredstava je mnogo značajnija za proizvođača nego za neku reklamnu agenciju.*³¹

Vreme obavljanja revizije i resursi su ograničeni.

Stoga, revizor treba da izdvoji više vremena za i da vrši reviziju sa posebnom pažnjom za materijalno značajne tvrdnje koje imaju pojedinačne ili grupne efekte na finansijske izveštaje u celini.

Verovatnoća nastajanja materijalno značajnih pogrešnih iskaza

Revizor čim jednom identifikuje mogućnost postojanja materijalno značajnih pogrešnih iskaza, on tada takođe mora uzeti u obzir kolika je verovatnoća da su to oni. Jednom kada revizor utvrdi postojanje poslovnih rizika, inherentnih rizika i kriminalnih radnji koje mogu uticati na finansijske izveštaje, on tada treba da razmotri adekvatnost sistema unutrašnje kontrole u preduzeću.

Veća efikasnost kontrola u preduzeću utiče na to da se smanji mogućnost nastajanja materijalno pogrešnih iskaza. Međutim, sistem unutrašnjih kontrola je veoma skup.

Mnoge privatne kompanije imaju malo ili čak nimalo kontrole nad pravom rukovodstva u finansijskom izveštavanju i u obelodanjivanju finansijskih izveštaja.

---

³¹ **Modering Auditing: Assurance Services and the Integrity of Financial Reporting**, Wiley, John Wiley & Sons, Inc. United States of America, str. 515.

Neke privatne kompanije smatraju da imaju ograničene resurse usled zapošljavanja osoblja sa neadekvatnim računovodstvenim veštinama, a takođe imaju i slabo kontrolno okruženje. Kao rezultat, ta pravna lica (entiteti) su često predmet revizije sa velikim akcentom na primenjivanje supstantivnog testiranja, iz razloga što je veoma velika mogućnost nastajanja materijalno pogrešnih iskaza.

Državna, odnosno javna preduzeća, mogu imati kontrolu na većinu, ili na sve tvrdnje u finansijskim izveštajima, a revizori će testirati ove unutrašnje kontrole i iskazati mišljenje preko finansijskih izveštaja.

Generalno rečeno, veća je mogućnost da nastajanje materijalno značajnih pogrešnih iskaza (posle razmatranja inherentnog i kontrolnog rizika), utiče na to da revizori trebaju da koriste supstantivne testove kako bi stekli uveravanje u razumnoj meri da su u stanju da otkriju ili isprave bilo koje materijalno značajne pogrešne iskaze.³²

5.5. Početna strategija revizije

Krajnju cilj revizora u postupku planiranja i obavljanja revizije jeste u tome da se smanji revizorski rizik na nivo koji je prihvatljiv da podupre mišljenje revizora o tome da li finansijski izveštaji daju istinit i objektivan prikaz po svim značajnim materijalnim aspektima. Bez obzira na procenjeni rizik materijalne greške, revizor treba da osmisli i sprovede suštinske postupke za svaku materijalno značajnu klasu transakcija, salda računa ili obelodanjivanja. Ovaj zahtev odražava činjenicu da je revizorska procena rizika rezultat prosuđivanja, i da ne mora biti dovoljno precizna za svrhe utvrđivanja svih rizika materijalno pogrešnog iskazivanja.

Shodno ovome, iako revizor može da utvrdi da se rizik materijalno pogrešnih iskaza može svesti na prihvatljivo nizak nivo, sprovođenjem samo testova kontrole, on uvek sprovodi i postupke suštinskog ispitivanja za svaku materijalno značajnu klasu transakcija, salda računa ili obelodanjivanja.³³

Za sve značajne tvrdnje u finansijskim izveštajima mogu se primeniti dve različite početne strategije revizije. Te dve alternativne strategije su :

- pristup koji je pretežno baziran na suštinskim proverama, i
- pristup baziran na nisko procenjenom nivou kontrolnog rizika.

³² **Modifying Auditing: Assurance Services and the Integrity of Financial Reporting**, Wiley, John Wiley & Sons, Inc. United States of America, str. 518.

³³ Boynton, William C., Johnson, Raymond N., **Modern Auditing**, John Wiley & Sons Inc., str. 523-532.

STRATEGIJA REVIZIJE ZASNOVANA NA SUŠTINSKIM POSTUPCIMA REVIZIJE

Prema ovom pristupu, revizor specificira komponente strategije revizije na sledeći način:

- planirani procenjeni kontrolni rizik je uzet kao najviši, ili nešto neznatno ispod tog nivoa,
- planirano je da se pribavi minimalno razumevanje sistema interne kontrole,
- planiran je mali obim provera kontrola,
- planiran je veliki obim suštinskih provera, koji je baziran na niskom nivou planiranog procenjenog obima detekcionog rizika.

Kada se revizor opredeljuje za ovakav pristup? Onda kada unapred zna, možda iz iskustva iz prošlosti u reviziji kod klijenata ili iz ranijeg planiranja, da kontrole koje se odnose na tvrdnje u finansijskim izveštajima ne postoje ili su iste neefikasne.

Ovakva strategija bi se mogla izabrati onda kada revizor zaključi da troškovi obavljanja dodatnih postupaka za razumevanje sistema interne kontrole i proveru kontrola premašuju troškove obavljanja većeg obima suštinskih provera. Ove okolnosti bi se mogle odnositi na tvrdnje za one račune kod kojih su:

1. poslovne transakcije skromnog obima, i
2. na račune koji odražavaju tzv. korektivna knjiženja.³⁴

.

.

---

³⁴ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str. 166.

---

6. DETEKCIONI RIZIK I POSTUPCI SUŠTINSKIH PROVERA

6.1. Procena detekcionog rizika

Cilj suštinskih provera transakcija jeste u tome da se utvrdi da li evidentirane transakcije zaista i postoje, kao i to da li su transakcije koje su se desile pravilno evidentirane. U cilju obezbeđivanja osnove za davanje mišljenja o finansijskim izveštajima koji su predmet revizije, treba pribaviti **dovoljan obim kompletnih dokaza**.

Da bi se to ostvarilo, neophodno je da se učini pomak od planiranog nivoa suštinskih provera koje su navedene u početnoj strategiji revizije, ka detaljnom opisu postupaka revizije koje treba obaviti u daljem toku revizije.

Prvo, potrebna je procena planiranog nivoa suštinskih provera, odnosno obima *detekcionog rizika*.³⁵ Planirani procenjeni nivo detekcionog rizika se određuje za svaku glavnu tvrdnju u finansijskim izveštajima. Nezavisno od toga da li se revizor opredeljuje da koristi kvantitativne ili kvalitativne mere za procenu nivoa rizika, planirani detekcioni rizik se utvrđuje na osnovu sledeće formule:

$$PDR = RR / IR \times KR$$

Iz gornje formule se može zaključiti da je za dati nivo ukupnog rizika (RR), planirani detekcioni rizik (PDR) u inverznom odnosu sa inherentnim rizikom (IR) i kontrolnim rizikom (KR).

Planirani detekcioni rizik je osnova za planiranje nivoa suštinskih provera, koje su gore navedene kao jedna od komponenata za početnu strategiju revizije.

Međutim, pre izrade suštinskih provera revizor mora da utvrdi da li procena kontrolnog rizika za neku tvrdnju menadžmenta podržava planirani nivo suštinskih provera, ili taj planirani nivo treba korigovati, uključujući tu i korigovanje nivoa detekcionog rizika.

---

³⁵ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str.209.

Rizik u reviziji znači da revizor prihvata izvestan nivo neizvesnosti u obavljanju revizorske funkcije. Na primer, revizor prihvata da postoji neizvesnosti u vezi sa kompletnošću dokaza, neizvesnost oko efikasnosti sistema interne kontrole klijenta, kao i nezavisnost o tome da su finansijski izvestaji pravilno prezentirani kada se revizija vrši.

Revizorski rizik se može definisati kao rizik da revizor može nehotice da propusti da izrazi modifikovano mišljenje o finansijskim izvestajima u kojima su sadržani materijalno pogrešni iskazi ili tvrdnje.

Drugim rečima, *revizijski rizik* je rizik da revizor izvazi neuslovljeno mišljenje o finansijskim izvestajima koji sadrže materijalno pogrešne iznose, što po njega može imati veoma ozbiljne negativne implikacije.

6.1.1. Detekcioni rizik u fazi planiranja revizije

Revizorski rizik se sastoji iz tri komponente, odnosu u njegov sastav ulaze: *inherentni, detekcioni i kontrolni rizik*.

Inherentni rizik i kontrolni rizik uzeti kao celina, predstavljaju rizik da finansijski izvestaji sadrže materijalno netačne iskaze, dok detekcioni rizik predstavlja rizik da revizor to neće da utvrdi čak ni uz pomoć obavljanja postupaka revizije.

Inherentni i kontrolni rizik se od detekcionog rizika razlikuju po tome sto oni postoje nezavisno od toga da li su bilansi predmet revizije ili nisu. U godini za koju se revizija vrši, ovi rizici ostaju takvi kakvi jesu.

Revizor može da kontroliše detekcioni rizik obimom i kvalitetom revizorskih dokaza koje pribavi u postupku revizije.

Revizor može da utiče na kontrolni rizik u narednim godinama na taj način sto ce od klijenta zatražiti da unapredi sistem interne kontrole.

Isto tako, inherentni rizik u narednim godinama se može izmeniti usled promene u proizvodima, uslugama, ili kao rezultat niza drugih faktora koji su pod uticajem klijenata , ili usled ekonomskih ili drugih faktora koji su van uticaja klijenata.

Glavni način na koji se revizor može baviti rizikom u fazi planiranja revizije svodi se na primenu modela revizijskog rizika. Pravilno razmevanje tog modela je ključno za efikasno planiranje revizije.

Model revizijskog rizika se koristi prvenstveno za potrebe planiranja i donošenja odluke o tome koji obim revizorskih dokaza treba da se pribavi za svaki poslovni ciklus ili račun.

Taj model se može prikazati na sledeći način:

$$\text{PDR} = \frac{\text{PRR}}{\text{IR} \times \text{KR}}$$

gde je:

PDR = Planirani detekcioni rizik,

PRR = Prihvatljiv revizijskih rizik,

IR = Inherentni rizik, i

K = Kontrolni rizik.³⁶

Planirani *detekcioni rizik* je mera rizika da dokazi revizije za pojedine segmente neće otkriti pogresne iskaze koji prmašuju tolerantni iznos, ako takvi postoje.

Postoje dve ključne stvari pri planiranju detekcionog rizika.

Prvo, on zavisi od ostale tri komponente u modelu rizika. Shodno tome, on će se menjati samo u slučaju da revizor izmeni neki od ostalih parametara.

I, *drugo*, on određuje obim suštinskih dokaza revizije koje revizor zeli da pribavi a taj obim je u inverznom odnosu sa PDR.

Ako se PDR smanji, revizor treba da akumulira veći obim dokaza da bi ostvario željeni, odnosno niži planirani nivo detekcionog rizika.

6.2. Postupci suštinskih provera

Plan i program revizije se najbolje može analizirati u kontekstu sledećih celina.

Prvo, razmotrićemo vrste revizorskih provera tvrdnji sadržanih u finansijskim izveštajima, drugo, utvrdićemo korelacije između prihvatljivog nivoa rizika i obima supstantivnih testova, i treće, ali ne i manje bitno, jeste pitanje dizajniranja supstantivnih testova i izrade samog programa revizije za klijente.

---

³⁶ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str.212.

6.2.1. Vrste revizorskih postupaka

Da bi utvrdio da li su finansijski izveštaji pravilno prezentirani, revizor koristi postupke reviziju koji se mogu klasifikovati u sledeće kategorije:

- 1) *postupci u cilju razumevanja sisteme interne kontrole klijenta,*
- 2) *provera kontrola, i*
- 3) *postupci suštinskih provera transakcija.*³⁷

Postupci u cilju razumevanja sistema - standardi revizije nalaže revizoru da razume sisteme računovodstva i interne kontrole u dovoljnoj meri kako bi mogao uspešno da planira reviziju. Da bi to uradio, revizor mora da pribavi informacije od menadžmenta o postupcima interne kontrole klijenta, kao i da izvrši uvid u priručnike za računovodstvo i tok dokumentacije u računovodstvenom sistemu. Tokom ove faze revizije, revizor svoju pažnju usmerava kako na *dizajniranje*, tako i na funkcionisanje raznih aspekata sistema interne kontrole u obimu koji je neophodan za efektivno planiranje preostalog dela procesa revizije.

Dakle, cilj ovog postupka revizije je da se u potpunosti razume sistem interne kontrole, kao i da se obezbedi dovoljan obim kompletnih dokaza revizije.³⁸

Provera kontrola - svrha provere sistema interne kontrole jeste u tome da se pribave dokazi da li su politike i postupci sistema interne kontrole tako dizajnirane da spreče ili blagovremeno otkriju nezakonite radnje ili greške. Još preciznije, ova provera se vrši da se utvrdi da li sistem interne kontrole funkcioniše efikasno i kontinuirano.

Postupci provere kontrola obuhvataju sledeće vrste postupaka:

- Razgovori sa kompletnim osobljem klijenta
- Ispitivanje dokumenata, evidencija i izveštaja
- Posmatranje kontrolnih postupaka koje obavlja osoblje klijenta
- Ponavljanje postupka koje je već obavio klijent.

Ukoliko su rezultati provere kontrola pozitivni, revizor će utvrditi obim kontrolnog rizika, što će mu, između ostalog i poslužiti kao osnova za određivanje *vrste, vremena i obima* postupaka *suštinskog ispitivanja*.

---

³⁷ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str. 214.

³⁸ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str. 215.

Postupci suštinskog ispitivanja su postupci revizije usmereni na proveru da li finansijski izveštaji sadrže materijalno pogrešne iznose koji direktno utiču na pravilnost prezentiranja pojedinih pozicija bilansa.

Cilj suštinskih provera transakcija jeste u tome da se utvrdi da li evidentirane transakcije zaista i postoje, kao i to da li su transakcije koje su se desile pravilno evidentirane.

6.3. Supstantivni testovi

Svrha postupaka suštinskog ispitivanja je da se pribavi revizijski dokaz u vezi otkrivanja materijalno značajnih pogrešnih iskaza na nivou tvrdnje i obuhvataju detaljne provere klasa transakcija, salda računa i obelodanjivanja, i suštinske analitičke postupke.

Revizori planiraju i obavljaju substantivne testove koji su odgovarajući za detektovani revizijski rizik. Revizor, *uvek* obavlja ove testove zato što su interne kontrole inherentno ograničene, kao i iz razloga što su procedure ocene rizika po svojoj suštini stvar procene, a ne egzaktnih pokazatelja.³⁹

Revizor ove provere obavlja i radi toga da bi utvrdio da li su, na primer transakcije u vezi realizacijom tačno proknjižene, da li su evidentirane u odgovarajućem obračunskom periodu, pravilno klasifikovane u bilansu, kao i da li su iste tačno agregirane i proknjižene u glavnoj knjizi i matičnim datotekama.

Postupci suštinskog ispitivanja pružaju neposredne dokaze o realnosti i objektivnosti *tvrdnji* (Assertions) koje je menadžment klijenta prezentirao u finansijskim izveštajima.

Ove tri vrste postupaka su komplementarne. To znači da će obim u kome će neki od ovih postupaka biti primenjen, u osnovi zavisi od faktora kao što su njihova relativna efektivnost za određenu bilansnu poziciju, kao i iznos troškova sprovedenog konkretnog postupka.⁴⁰

Međutim, revizor treba da bude uveren da bi obavljanje samo postupaka suštinskog ispitivanja za određenu tvrdnju bilo efektivno za svrhu svodjenja rizika materijalne greške na prihvatljivo nizak nivo. Ali, bez obzira na odabrani pristup, revizor osmišljava i sprovodi postupke suštinskog ispitivanja za svaku materijalno značajnu klasu transakcija, salda računa i obelodanjivanja.

---

³⁹ Stanišić, M., Stanojević, Lj., **Revizija i primena kompjutera**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str.96.

⁴⁰ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str. 118.

Revizor mora da donosi odluke koje se tiču prirode, vremena, obima i osoblja prilikom obavljanja supstantivnog testiranja kako bi imao razumnu osnovu za izdavanje mišljenja o finansijskim izveštajima.

Svaki od ovih izbora biće objašnjen u nastavku, uključujući i to kako procena inherentnog i kontrolnog rizika utiče na ove izbore.

6.4. Priroda supstantivnog testiranja

Priroda supstantivnih testova se odnosi na vrstu i efikasnost revizijskih procedura koje treba obaviti. Kada je prihvatljiv nivo detekcionog rizika nizak, revizor mora da koristi mnogo efikasnije procedure. Međutim, kada je prihvatljiv nivo detekcionog rizika visok, tada on može koristiti i manje efikasne i skupe procedure.

Suštinski analitički postupci su, opšte posmatrano primenljivi na transakcije većeg obima koje su predvidljive tokom vremena. Detaljni testovi su obično korisniji za pribavljanje revizijskih dokaza o odredjenim tvrdnjama, o saldima računa, uključujući postojanje i vrednovanje. U nekim situacijama, revizor može utvrditi da je sprovođenje samo suštinskih analitičkih postupaka dovoljno za svođenje rizika materijalno pogrešnog iskazivanja na prihvatljivo pogrešan nivo.

I drigim situacijama, revizor može utvrditi da su samo detaljni testovi prikladni, ili da kombinacija ovih testova i suštinskih analitičkih postupaka najbolje odgovara procenjenim rizicima.

Revizor osmišljava detaljne testove koji odgovaraju procenjenom riziku, sa ciljem da pribavi dovoljno odgovarajućih revizijskih dokaza kako bi bio dostignut planirani nivo pouzdanosti na nivou tvrdnje.

Pri kreiranju suštinskih postupaka ispitivanja koji se odnose na tvrdnje postojanja ili nastanka, revizor vrši odabir stavki sadržanih u finansijskom izveštaju i prikuplja relevantne revizijske dokaze.

S druge strane, u osmišljavanju revizijskih postupaka koji se odnose na tvrdnju potpunosti, revizor vrši odabir iz revizijskih dokaza koji ukazuju na to da stavka treba da bude uključena u odgovarajući iznos u finansijskom izveštaju i istražuje da li je ta stavka i zaista uključena.

Na primer, revizor može proveriti niz gotovinskih isplata da bi utvrdio da li je neka nabavka izostavljena iz evidencije obaveza.

Prilikom osmišljavanja suštinskih analitičkih postupaka, revizor razmatra pitanja kao što su:

- prikladnost primene suštinskih analitičkih postupaka s obzirom na tvrdnje
- pouzdanost podataka, internih ili eksternih, na osnovu kojih je razvijeno očekivanje evidentiranih očekivanja ili racija,
- da li je očekivanje odovoljno precizno za otkrivanje materijalnih grešaka na željenom nivou pouzdanosti
- prihvatljivi iznos razlike evidentiranih iznosa i očekivanih vrednosti.

Revizor razmatra testiranje postojećih kontrola, pripreme informacija pravnog lica koje je koristio revizor u analitičkim postupcima. Kada su te kontrole efektivne, revizor ima veće poverenje u pouzdanost tih informacija, a time i u rezultate analitičkih postupaka.⁴¹

Dva aspekta rizika supstantivnog testiranja

Rizik nekorektnog prihvatanja predstavlja rizik da uzorak potkrepljuje zaključak o tome da u evidentiranom stanju na računu nema materijalnih grešaka, kada ih u stvari ima.

Rizik nekorektnog isključenja predstavlja rizik da uzorak potkrepljuje zaključak o tome da u evidentiranom stanju na računu ima materijalnih grešaka, kada ih u stvari nema.

Vrste supstantivnog testiranja

Sustntovno testiranje uključuje sledeće vrste procedura:

- *početne procedure (Initial procedures)*
- *supstantivne analitičke procedure (Substantive Analztical Arocedures)*
- *testovi transakcija (Tests of Details of Transactions)*
- *testovi salda računa (Tests of Details of Balances)*
- *testovi računovodstvenih procena (Tests of Details of Accounting Estimates)*
- *testovi obelodanjivanja (Tests of details of Disclosures)*⁴²

---

⁴¹ **Međunarodni standardi revizije**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str. 157.

⁴² **Modering Auditing: Assurance Services and the Integrity of Financial Reporting**, Wiley, John Wiley & Sons, Inc. United States of America, str. 523.

6.4.1. Početne procedure

Neke vrste početnih procedura se obavljaju pre nego što se nastavi sa drugim supstantivnim testovima. Pre svega, revizor mora da razume ekonomsku suštinu transakcija koje su predmet revizije.

Na primer, prilikom obavljanje revizije kad su u pitanju potraživanja i prihodi, veoma je važno razumeti prirodu tih procedura. To može biti jednostavno stvar prodaje robe.

Još jedna važna početna procedura podrazumeva praćenje stanja u glavnoj knjizi sa stanjem u predhodnim godinama u finansijskim izveštajima. Ovo je veoma važno kod testiranja tačnosti i potpunosti podataka iz osnovnih računovodstvenih evidencija. Osim toga, revizor će obično dobiti detaljne informacije o računima u elektronskoj formi, kao što su računi potraživanja iz pomoćnog knjigovodstva, stalne zalihe, ili dospele račune. Bitno je samo da su stanja sumirana i usaglašena sa glavnim knjigom pre nego što se nastavi sa daljim obavljanjem revizije. U suprotnom, revizor može vršiti reviziju sa pogrešnim informacijama.⁴³

Dve početne procedure, koje zahtevaju posebnu pažnju prilikom obavljanja revizije po prvi put su:

1. *utvrđivanje imovine na računima na samom početku obavljanja revizije,*
2. *utvrđivanje računovodstvenih načela iz predhodnog perioda kao osnovu za određivanje doslednosti primene tih principa u tekućem periodu.*

6.4.2. Supstantivne analitičke procedure

*Analitički postupci (procedure) kao komponenta supstantivnog testiranja predstavljaju važnu vrstu supstantivnog testiranja u reviziji. Oni se definišu kao procena finansijskih informacija putem istraživanja mogućih korelacija između finansijskih i nefinansijskih podataka, uključujući tu i upoređenje evidentiranih iznosa sa očekivanjima koja su definisana od strane revizora.*⁴⁴

Analitičke procedure predstavljaju važnu vrstu supstantivnog testiranja u reviziji. Neke ciljeve revizije teško je ili nemoguće ostvariti bez oslanjanja, bar u izvesnoj meri, na analitičke procedure zbog toga što one mogu biti efikasnije od testova podataka, posebno u testiranju tvrdnje o celovitosti računa u bilansu uspeha.

---

⁴³ **Modering Auditing: Assurance Services and the Integrity of Financial Reporting**, Wiley, John Wiley & Sons, Inc. United States of America, str. 523.

⁴⁴ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str.223.

Na primer, analitičke procedure mogu biti nedovoljno efikasne kod testiranja stanja računa koje u velikoj meri podleže odlukama rukovodstva ili koje ne pokazuje predvidiv odnos sa drugim finansijskim ili operativnim podacima. Računi gotovine i ulaganja obično se ne mogu revidirati pomoću analitičkih procedura.

Ovi postupci se koriste u *cilju* razumevanja poslovanja klijenta, procene kontinuiteta poslovanja klijenta, indiciranja prisustva eventualno materijalno pogrešnih iznosa u bilansima, kao i radi smanjenja obima detaljnih revizorskih provera.

Primena analitičkih postupaka kao *supstantivnih testova* ima dva cilja:

- 1. ukazati na potencijalne greške u računovodstvenim izveštajima**
- 2. umanjiti obim detaljnih testova salda.**

Analitički postupci, kao jedan od veoma bitnih izvora revizorskih dokaza, koriste se u sledeće svrhe:

- U cilju razumevanja poslovanja i delatnosti klijenta,
- Za procenu sposobnosti firme da nastavi svoje poslovanje
- U cilju otkrivanja eventualnih naznaka o prisustvu mogućih materijalno netačnih iznosa u finansijskim izveštajima,
- Radi smanjenja obima detaljnih revizorskih postupaka.

Kada je reč o dinamici, odnosno vremenu primene analitičkih postupaka oni se mogu obaviti u sve tri faze u toku vršenja revizije:

- U fazi *planiranja revizije* – kao pomoć revizoru da utvrdi vrstu, vreme, i obim drugih postupaka revizije,
- U fazi *prikupljanja revizorskih dokaza*- kao postupak suštinske provere za pribavljanje revizorskih dokaza o specifičnim tvrdnjama koje se odnose na salda računa ili vrste transakcija,
- U fazi *kompletiranja procesa revizije* – u fazi provere opšte prihvatljivosti finansijskih izveštaja koji su predmet revizije.⁴⁵

Upoređenje podataka klijenta sa unapred određenim ili očekivanim rezultatima koje je utvrdio bilo klijent, biloi revizor, predstavlja veoma korisnu praksu za unapređenje efikasnosti

---

⁴⁵ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str.141.

celog procesa revizije. Otuda se i primena ovih analitičkih postupaka toplo preporučuje radi unapređenja efikasnosti i smanjenja troškova revizije.

Samim tim, revizor istovremeno na najbolji mogući način ispunjava svoju javnu ulogu, pošto, uvek kada kvalitetno obavi reviziju bilansa, to u velikoj meri smanjuje tzv. informacioni rizik za sve korisnike finansijskih izveštaja koji su bili predmet revizije.

Priroda analitičkih procedura

Analitičke procedure analiziraju odnose među podacima da bi se dobio dokaz o tome da li postoji materijalna greška u finansijskim izveštajima.

Koriste se tri uobičajene vrste analitičkih procedura:

- *Analiza trenda*
- *Racio analiza*
- *Testovi logičnosti*

Vremenski raspored analitičkih procedura

Kao što smo ranije naveli, analitičke procedure sprovode se u tri faze revizije:

- planiranje,
- rad na terenu, i
- završna faza revizije.

Iako sama procedura može ostati ista, cilj analitičke procedure zavisi od faze revizije.

U fazi planiranja revizije, revizor treba da koristi analitičke procedure da bi skrenuo pažnju na oblasti revizije u kojima postoji značajna mogućnost pojave grešaka.

Na primer, izračunavanje prometa računa potraživanja u fazi planiranja može ukazati na moguće probleme kod vrednovanja. Analitičke procedure iz faze planiranja koriste se i da bi revizor bolje upoznao aktivnosti klijenta i transakcije i događaje koji su se odigrali od datuma poslednje revizije.

U fazi rada na terenu supstantivno testiranje obezbeđuje dokaze o tačnosti bilansa u finansijskim izveštajima i sastoji se od testova podataka o transakcijama, bilansa, i analitičkih procedura. Za razliku od ukazivanja na oblasti mogućih problema u fazi planiranja, u fazi rada na terenu analitičke procedure koriste se kao dokaz revizije da bi se smanjio obim ostalih supstantivnih testova.

U završnoj fazi revizije pomažu revizoru da proceni da li su sprovedeni supstantivni testovi adekvatni, dokazni materijal dovoljan, i zaključci ispravni, uključujući i mišljenje o finansijskim izveštajima u celini.

Pomoć u izradi efektivnih i efikasnih analitičkih procedura

Izrada efektivnih i efikasnih analitičkih procedura obuhvata sledeća razmatranja:

- pouzdanost podataka za izradu prognoza,
- preciznost prognoze, i
- sigurnost da odstupanja od prognoza nisu uzrokovana greškama i nepravilnostima.

Troškovi analitičkih procedura

Kao i kod ostalih poslovnih i neposlovnih odnosa, troškove analitičkih procedura trebalo bi uporediti sa očekivanim rezultatima. Revizor je ekonomski ograničen, i procedure revizije moraju se sprovesti u prihvatljivom vremenskom periodu i o prihvatljivom trošku.

Analitičke procedure u okviru planiranja, supstantivnih testova i završnog pregleda relativno se lako izvode i obično zahtevaju veoma malo vremena. Neke procedure su toliko lake i jednostavne kao poređenje dva broja ili deljenje jednog broja drugim. Druge mogu biti složenije ali se mogu izvesti lako i brzo na kompjuteru pomoću opšteg programa za reviziju. Analitičke procedure u supstantivnim testovima često su mnogo jeftinije od testova podataka.

6.4.3. Testovi transakcija

Test transakcija predstavlja ispitivanje dokumenata i računovodstvene evidencije uključene u obradu određenog tipa transakcije. Ovi testovi mogu poslužiti i kao testovi kontrole i kao supstantivni testovi.

Detalji transakcija se mogu pratiti iz izvornih dokumenata u cilju praćenja prodajnih faktura za testiranje tvrdnji. Revizori se fokusiraju na obavljanje ovih supstantivnih testova u cilju pronalaženja materijalnih grešaka. U ovim testovima, revizori koriste dobijene dokaze o nekim jednostavnim ili svim pojedinačnim dobijenim računima transakcija kako bi došli do zaključka o stanjima računa.

Testovi transakcija mogu biti posebno efikasni kada su usmereni na pronalaženje potencijalnih grešaka. Efikasnost ovih testova transakcija se može znatno poboljšati kada se oni koriste u kombinaciji sa testovima kontrola kao duplo testiranje.

Revizor može istovremeno da proceni kontrole klijenta izvede razumne zaključke u isto vreme. Revizor može da dobije značajnu količinu dokaza o tvrdnjama o klasi transakcija pomoću analitičkih procedura prilikom obavljanj revizije.⁴⁶

Testovi transakcija ostvaruju cilj kontrole kada je cilj testiranja koje sprovodi revizor da utvrdi da li su poštovane politike i procedure strukture interne kontrole.

Na primer, revizor može proveriti potpis službenika odgovornog za proveru matematičke tačnosti na izlaznim fakturama. Ukoliko postoji potpis, to je indikacija da kontrolna procedura dobro funkcioniše. Ukoliko ne postoji potpis, revizor može da zaključi da kontrolna procedura nije izvršena.

Na primer, revizor može izabrati uzorak izlaznih faktura i:

- ispitati da li na njima stoji potpis službenika koji ukazuje da je sprovedena kontrola i
- utvrditi da li su fakture tačno proknjižene u dnevniku prodaje.

6.4.4. Testovi salda računa

Testovi revizije koji direktno ispituju završna salda računa nazivaju se **testovi salda računa**. Ovo su supstantivni testovi čiji je cilj da utvrde greške direktnim ispitivanjem završnog salda a ne ispitivanjem transakcija koje sačinjavaju taj saldo.

Provera salda računa kao komponenta supstantivnog testiranja i/ili detaljna provera salda računa se usmerava na krajnja salda računa glavne knjige koja su uneta u bilans stanja i bilans uspeha, ali sa većim naglaskom na salda računa bilansa stanja.

Primeri te vrste mogu biti potvrda salda računa kupaca, popis zaliha, kao i ispitivanje salda računa po izveštajima primljenim od dobavljača. Ovakve potvrde salda računa su veoma bitne zato što se dokazi o tome dobijaju iz izvora koji su nezavisni od klijenta, pa se, otuda, takvi izvori smatraju veoma pouzdanim i krajnje kompetentnim.

---

⁴⁶ **Modering Auditing: Assurance Services and the Integrity of Financial Reporting**, Wiley, John Wiley & Sons, Inc. United States of America, str. 526.

Primer:

Revizor može da verifikuje zalihe fizičkim posmatranjem i brojanjem količina koje se nalaze na zalihama na određeni datum. Ovakve provere obezbeđuju veliki obim informacija koje se odnose na postojanje i vrednovanje salda zaliha.

Efektivnost ovih testova zavisi od obavljanja konkretnog postupka, i od vrste dokaza. Supstantivni testovi transakcija i testovi salda računa međusobno su povezani tako da svaka klasa transakcija utiče na određeni saldo računa. Pošto iznosi u finansijskim izveštajima predstavljaju nagomilne transakcije, revizor može testirati transakcije koje sačinjavaju dotični račun, sam saldo računa, ili oboje.

Ukupan cilj revizora jeste da potvrdi uzorak pomoćnog salda računa potraživanja.

6.4.5. Testovi računovodstvenih procena

Testovi računovodstvenih procena obično zahtevaju jedinstvene dokaze.

Primeri računovodstvenih procena uključuju periodične procene amortizacija i troškova. Rukovodstvo je odgovorno za uspostavljanje procesa kontrole i pripreme računovodstvenih procena. Takođe, revizori treba da koriste profesionalni skepticizam u oceni računovodstvenih procena.

Prilikom utvrđivanja da li su sve neophodne procene izvršene, revizor treba da razmotri čime se pravno lice bavi kao i način na koji posluje. Sistem interne kontrole pravnog lica može da smanji verovatnoću nastajanja materijalno pogrešnih iskaza u računovodstvenim procenama a time i obim supstantivnih testova.

Kada su u pitanju državna, javna preduzeća, revizor treba da proveriti interne kontrole preko tačnosti podataka koji se koriste za računovodstvene procene, i kontrole doslednosti procene.

Dokaz o razumnosti procene može se dobiti od revizora iz jedne ili kombinacijom sledećih pristupa:

- ❖ Obavljanjem procedura za pregled i testiranje menadžmenta prilikom izrade procena,
- ❖ Pripremanjem nezavisna očekivanja procena,
- ❖ Pregled naknadnih transakcija i događaja koji su se desili pre završetka revizije koja se odnosi na procenu.⁴⁷

---

⁴⁷ **Modering Auditing: Assurance Services and the Integrity of Financial Reporting**, Wiley, John Wiley & Sons, Inc. United States of America, str. 528.

6.4.6. Testovi obelodanjivanja

Testovi obelodanjivanja predstavljaju testove za procenu potpunosti , postojanja, prava i obaveza, vrednovanja i raspodele, i klasifikacije razumljivosti obelodanjivanja.

Testiranje postojanja i prava i obaveza, vrednovanja i raspodele, i klasifikaciju tvrdnji u vezi sa obelodanjivanjima u finansijskim izveštajima obično uključuju testovi obelodanjivanja.

Revizori obično ocenjuju razumljivoist obelodanjivanja na bazi profesionalnog prosuđivanja za procenu jasnosti obelodanjivanja i poređenjem jednih obelodanjivanja sa sličnima u finansijskim izveštajima.

6.4.7. Beleženje značajnog inherentnog rizika

Kada revizor identifikuje rizik, kao značajan inherentni rizik, on tada mora da sprovodi testove transakcija i salda računa. Takođe, revizori mogu kombinovati ove testove sa analitičkim procedurama koje su posebno odgovarajuće za ovaj rizik.

Ukoliko se revizor oslanja na interne kontrole za merenje prirode, vremena, ili obima testiranja, tada on mora da pribavi dokaze o efektivnostio rada tih internih kontrola tokom tekućeg perioda u kome se revizija vrši.

Stoga, normalno je da bi revizor za priznavanje prihoda obaljao testove transakcija kako bi procenio adekvatnost priznavanja prihoda obziroma na specioficnost detalja transakcija.

Revizori će verovatno više usredsredili svoju pažnju na prihode u složenim transakcijama nego jednostavnim koje se tiču neke isporuke robe. ⁴⁸

6.5. Vreme sprovođenja suštinskih postupaka

Kada se postupci suštinskog ispitivanja sprovode u toku perioda, revizor treba da izvrši naknadne suštinske postupke ispitivanja ili suštinske postupke ispitivanja u kombinaciji sa testovima kontrola kako bi obuhvatio preostali period na osnovu čega stiče razuman osnov za proširenje revizijskih zaključaka do kraja perioda.

---

⁴⁸ **Modering Auditing: Assurance Services and the Integrity of Financial Reporting**, Wiley, John Wiley & Sons, Inc. United States of America, str. 530.

U nekim slučajevima, postupci suštinskog ispitivanja se mogu obaviti u toku perioda. Međutim, ovo povećava rizik da na kraju perioda postoje greske koje revizor nije otkrio. Ovaj rizik se povećava kako se povećava dužina ostatka perioda.

Pri razmatranju da li treba izvršiti postupke suštinskog ispitivanja u toku perioda, revizor razmatra sledeće faktore:

- kontrolno okruženje i druge relevantne kontrole,
- raspoloživost informacija neophodnih za revizijske postupke u kasnijem periodu,
- cilj postupaka suštinskih ispitivanja,
- pricenjeni rizik materijalno pogrešnog iskazivanja,
- priroda klasa transakcija ili salda računa i povezanih tvrdnji,
- sposobnost revizora da obavi odgovarajuće postupke suštinskog ispitivanja ili ove postupke u kombinaciji sa testovima kontrole da bi obuhvatio ostatak perioda, a sa ciljem da smanji rizik da pogrešna iskazivanja koja postoje na kraju perioda ne budu otkrivena.⁴⁹

6.6. Obim sprovođenja suštinskih postupaka

Što je veći rizik materijalno pogrešnog iskazivanja, veći je i obim postupaka suštinskog ispitivanja. Pošto rizik materijalno pogrešnog iskazivanja uzima u obzir internu kontrolu, obim suštinskih postupaka ispitivanja može se povećati usled nezadovoljavajućih rezultata provere efektivnosti funkcionisanja kontrole.

Međutim, veći obim revizijskih postupaka svrsishodan je samo ukoliko je sam revizijski postupak relevantan za određeni rizik.

U osmišljavanju detaljnih testova, obim testiranja je obično izražen veličnom uzorka, na koji utiče rizik materijalno pogrešnog iskazivanja.⁵⁰

Ipak, revizor razmatra i druga pitanja, uključujući da li je efektivnije koristiti druge selektivne načine testiranja, kao što je izbor velikih ili neuobičajenih stavki iz populacije, što je suprotno postupku reprezentativnog uzorkovanja ili stratifikovanja populacije na homogene podpopulacije radi uzorkovanja.⁵¹

⁴⁹ **Međunarodni standardi revizije**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str. 158.

⁵⁰ **Modering Auditing: Assurance Services and the Integrity of Financial Reporting**, Wiley, John Wiley & Sons, Inc. United States of America, str. 531.

⁵¹ **Međunarodni standardi revizije**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str. 160.

Prilikom osmišnjavanja suštinskih analitičkih postupaka, revizor razmatra veličinu razlike u odnosu na očekivanja koja se može prihvatiti bez daljeg isktraživanja.

Na ovo razmatranje pravashodno utiču materijalnost i usklađenost sa željenim nivoom uveravanja. Određivanje ovog iznosa uključuje razmatranje verovatnoće da se kombinacija pogrešnih iskaza u određenom saldu računa, klase transakcija ili obelodanjivanju može agreagacijom uvećati do neprihvatljivog iznosa.

Prilikom osmišljavanja suštinskih analitičkih procedura, revizor povećava željeni nivo uveravanja kako rizik materijalno pogresnog iskazivanja raste.

---

7. SUŠTINSKI POSTUPCI U REVIZIJI POSLOVNIH CIKLUSA I BILANSNIH POZICIJA

7.1. Računovodstvena aplikacija osnovnih sredstava i nematerijalnih ulaganja

Za većinu ekonomskih subjekata nekretnine, postrojenja i oprema (osnovna sredstva) i nematerijalna ulaganja (osnivačka ulaganja, ulaganja u razvoj i probnu proizvodnju, koncesije, patenti, licence, i druga prava) čine, po pravilu, najveći deo njihove ukupne imovine. Međutim, uprkos tome, postoji nekoliko razloga zbog kojih ukupno vreme koje se utroši za reviziju osnovnih sredstava čini relativno mali deo ukupnog vremena utrošenog za njihovu reviziju.

Prvo, promene na računima osnovnih sredstava su relativno retke u poređenju sa promenama na obrtnim sredstvima. *Drugo*, početni saldo na računima nekretnina, postrojenja i opreme je već proveren tokom revizije u prethodnim godinama, pa su predmet revizije samo promene u tekućoj godini. *Treće*, nekretnine, postrojenja i oprema su manje podložne nezakonitim prisvajanju ili kriminalnim radnjama nego što je to slučaj sa obrtnim sredstvima. *Četvrto*, pitanje razgraničenja transakcija (*cut-off*) je od manjeg značaja u reviziji osnovnih sredstava nego što je to slučaj sa, na primer, kupovinom i prodajom zaliha.

I, konačno, *peto*, prilikom revizije osnovnih sredstava revizor se ne suočava sa problemom utvrđivanja njihove tekuće, dnevne ili tržišne vrednosti, kao što je to slučaj prilikom revizije obrtnih sredstava.

7.1.1. Suštinska provera salda na računima osnovnih sredstava

Ciljevi revizije salda na računima osnovnih sredstava u osnovi se svode na proveru ključnih tvrdnji menadžmenta koje tangiraju ovaj oblik imovine.

Preciznije, ciljevi revizije osnovnih sredstava se mogu sumirati na sledeći način:

- Utvrditi da li iznosi koji su iskazani u okviru pozicije osnovna sredstva uključuju sva (*kompletnost*) osnovna sredstva (*postojanje*), koja su u posedu ekonomskog entiteta (*vlasništvo*) i koja se koriste u procesu proizvodnje (*prezentacija*), kao i proveru da li su sva potpuno amortizovana ili prodana osnovna sredstva pravilno isknjižena iz računovodstvenih evidencija.
- Utvrditi da li su osnovna sredstva iskazana po njihovoj nabavnoj vrednosti, koja je pravilno utvrđena i da li su troškovi amortizacije realni i obračunati u skladu sa pravilima za bilansiranje, odnosno sa tzv. Opšteprihvaćenim računovodstvenim principima (*vrednovanje i alokacija*), ili drugim pravilima za bilansiranje, recimo Zakonom o računovodstvu i MSFI, kao što je to kod nas slučaj.
- Utvrditi da li je iznos akumulirane ispravke vrednosti realan, odnosno da li je u skladu sa očekivanim korisnim vekom trajanja osnovnih sredstava (*alokacija*).
- Utvrditi da li su obelodanjivanja koja se odnose na osnovna sredstva adekvatna i u skladu sa opšteprihvaćenim računovodstvenim principima (tvrdnja *obelodanjivanja*).

Revizija stalne imovine, oličene u osnovnim sredstvima i nematerijalnim ulaganjima, u suštini se svodi na proveru osnovanosti tvrdnji menadžmenta u odnosu na te bilansne pozicije.

Preciznije, predmet provere su tvrdnje menadžmenta koje se odnose na:

1. postojanje ili dešavanje;
2. kompletnost evidentiranih transakcija;
3. prava i obaveze;
4. vrednovanje ili alokacija; i,
5. prezentaciju i obelodanjivanje.

Proveru realnosti iskazanih iznosa za osnovna sredstva i nematerijalna ulaganja revizor obavlja putem primene tri posebna postupka revizije:

- *analitički postupci,*
- *suštinske provere transakcija i*
- *suštinske provere salda računa.*⁵²

---

⁵² Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str. 237.

7.2. Računovodstvene aplikacija prodaje i prihoda

Da bi se postigla veća efikasnost u procesu revizije, revizori uobičajno dele informacioni sistem klijenta na poslovne procese koji se mogu nazvati i ciklusi transakcija. Uvažavajući ovakav pristup, revizor može da pribavi određene revizorske dokaze uvidom u obradu određenih transakcija, i to od početka njihovog iniciranja pa sve do konačnog knjiženja u dnevnik i glavnu knjigu.

U suštini, za ukupne ekonomske entitete izdvajaju se dva glavna poslovna procesa koji imaju dominantnu ulogu na finansijske izveštaje, a to su procesi *prodaje i nabavke*.

Analiza u ovoj glavi je posvećena suštinskim proverama procesa prodaje i sa njom povezanih računa. Nezavisna potvrda salda potraživanja od kupaca se nameće sama po sebi kao glavni, centralni deo revizije procesa prodaje, budući da je to postupak koji je propisan odredbama Međunarodnih standarda revizije (MSR).

7.2.1. Povezivanje procenjenog nivoa kontrolnog rizika sa suštinskim proverama

Rezultati koji se dobijaju revizorskom proverom interne kontrole za proces prodaje neposredno utiču na detekcioni rizik, kao i na veličinu i obim određenih suštinskih provera koje je neophodno sagledati i na određene račune na koje taj proces utiče.

Drugim rečima, to uključivanje se odnosi na pojedine račune bilansa stanja među kojima se posebno ističu: potraživanja od kupaca, ispravka vrednosti nenaplativih potraživanja, i gotovina.

Rezultati revizijske provere imaju svoj odraz i na određene račune u bilansu uspeha među kojima se posebno ističu: realizacija, otpis sumnjivih potraživanja, povraćaj dobara i popusti u ceni.

Ukoliko rezultati provera kontrole podrže planirani nivo kontrolnog rizika, u to slučaju revizor može da obavi suštinske provere navedenih računa na planiranom nivou. Međutim, ako rezultati provera kontrole pokažu da se kontrolni rizik može dodatno smanjiti, na revizoru je mogućnost koja ide za tim da se poveća detekcioni rizik. Ovakva pojava bi se manifestovala na smanjenje obima ili strukture suštinskih provera.

Tako, na primer, ako rezultati provere kontrole iskažu da je kontrolni rizik manji od planiranog, revizor bi mogao da planira i obavi određene analitičke postupake, a manje proveru

salda računa. Međutim, ukoliko rezultati provera kontrola ne podupru planirani nivo kontrolnog rizika, detekcioni rizik će biti postavljen na nižem nivou. To obično dovodi do povećanja obima suštinskih provera.

Za **otkrivanje** materijalno pogrešnih iskaza na računima realizacije i povezanim računima revizor koristi tehniku suštinskih provera.

Isti ciljevi revizije se primenjuju i za ostale račune na koje se odnosi proces prodaje.

U osnovi, postoje tri kategorije suštinskih provera:

- ***suštinska provera transakcija,***
- ***analitički postupci i***
- ***provera salda računa.***

Pogledajmo šta svaka od njih predstavlja.

- *Suštinska provera transakcija* u procesu prodaje prvenstveno je usmerena na realizaciju i transakcije u vezi sa naplatom potraživanja.
- *Analitičke postupke* koristimo za utvrđivanje moguće povezanosti između računa potraživanja i povezanih računa.
- *Provera salda računa* je usmerena na konkretne iznose ili procene koje ulaze u krajnji saldo računa potraživanja i sa njima povezanih računa.

7.2. Suštinske provere transakcija

Suštinske provere transakcija u osnovi se koriste radi otkrivanja ovih monetarno pogrešnih iznosa u pojedinačnim transakcijama koje se obrađuju u svim računovodstvenim aplikacijama. Desava se, u praksi, u nekim situacijama da je veoma teško napraviti razliku između suštinskih provera transakcija i provere kontrola. Ovo zbog toga što pojedini postupci revizije istovremeno se koriste i za proveru funkcionisanja postupaka interne kontrole kao i za proveru monetarno pogrešnih iskaza.

7.2.3. Analitički postupci

Analitički postupci predstavljaju veoma korisne revizorske provere radi utvrđivanja pravilnosti prezentiranja računa kao što su realizacija, potraživanja od kupaca, ispravka vrednosti nenaplativih potraživanja, otpis spornih i sumnjivih potraživanja, kao i povraćaj dobara i odobrene popuste u plaćanjima, zbog toga što takve provere pružaju dovoljan dokaz uz relativno niske troškove revizije. Kada se koriste kao deo planiranja revizije, ovi postupci mogu da efikasno otkriju račune koji sadrže materijalno pogrešne iskaze.

Analitički postupci se mogu koristiti i za opšti uvid u račune koji su povezani sa procesom prodaje.

Osnovni cilj korišćenja analitičkih postupaka je da se provere tvrdnje koje se odnose na postojanje, dešavanje i vlasništvo (pravo) u odnosu na transakcije koje se tiču kupaca i realizacije.

Koji će postupak, metod primeniti u tehnici analitičkih postupaka je prevashodno pravo obučenosti i profesionainog prosuđivanja revizora. Koristeći analitičke postupake u nekim situacijama predstavlja najefikasniji način da revizor stekne inicijalni uvid u postojanje materijalno pogrešnih iskaza u računovodstvenim evidencijama.

Ukoliko revizor dođe do saznanja da su računi potraživanja od kupaca precenjeni, nezavisna potvrda odabranih salda računa iz analitičkih evidencija kupaca treba da otkriju sve veće pogrešne iskaze.

Međutim, ukoliko se dođe do saznanja da značajni iznosi realizacije nisu prikazani, u tom slučaju će analitički postupci skrenuti pažnju revizoru i na mogućnost postojanja realizacije koja nije tačno evidentirana. Ukoliko revizor izbegava da se osloni na tehniku analitičkih postupaka, veoma su male šanse da se pravovremeno otkrije ova vrsta pogrešnih iskaza,

Na osnovu napred iznetog, možemo zaključiti da analitički postupci obavljaju dve važne funkcije u procesu revizije.

Prvo, oni doprinose otkrivanju neuobičajenih kretanja koja sugerišu postojanje mogućih grešaka ili nezakonitih radnji u evidentiranju i klasifikaciji podataka. Ova područja se označavaju kao *područja visokog revizorskog rizika*.

Drugo, analitički postupci omogućavaju revizoru da proceni realnost poslovnih transakcija i salda računa tokom svih ključnih faza u procesu revizije.

7.3. Računovodstvene aplikacije nabavke i rashoda

Drugi glavni poslovni proces ili ciklus se odnosi na nabavke i isplatu za isporučenu robu i usluge dobavljačima. Uobičajno je da, proces nabavke uključuje nabavku dobara i usluga kao što su materijal, proizvodna oprema, nameštaj, i sl., kao i isplate za popravke i održavanje, komunalije i profesionalne usluge.

Proces nabavke kao što je poznato ne uključuje upošljavanje radne snage i isplatu zarada ili internu alokaciju troškova u okviru ekonomskih entiteta.

U ovoj glavi će biti razmotreni faktori inherentnog i kontrolnog rizika, kao i analiza kontrolnih postupaka, suštinskih provera i provera kontrola.

7.3.1. Povezivanje procenjenog nivoa kontrolnog rizika sa suštinskim proverama

Proces odlučivanja kod ovih fenomena je identičan procesu prodaje o kome je bilo reči u predhodnom poglavlju.

Ukoliko dobijeni rezultati provere kontrole potkrepljuju procenjen nivo kontrolnog rizika, u toj situaciji, revizor obavlja suštinske provere u skladu sa procenjenim obimom detekcionog rizika. Ukoliko postupci provere ukazuju da treba dalje sniziti nivo kontrolnog rizika, revizor može da poveća detekcioni rizik, koji će smanjiti vrstu, obim i vreme neophodnih suštinskih provera.

Međutim, ukoliko rezultati provera kontrola ne potkrepljuju procenjeni nivo kontrolnog rizika, tada treba sniziti nivo detekcionog rizika i povećati obim suštinskih provera.

7.3.2. Suštinska provera transakcija

Suštinska provera transakcija predstavlja provere koje se obavljaju na pojedinačnim transakcijama koje se obrađuju i odnose u procesu nabavke. Suštinske provere transakcija ne obavljaju se zasebno, već zajedno sa proverom kontrola.

U Tabeli br. 2. se daje primer *suštinskih provera transakcija* na osnovu kojih se proveravaju kontrolni ciljevi za račune dobavljača.⁵³

<i>Tabela 2. Primeri suštinskih provera transakcija za račune dobavljača</i>	
<i>Cilj revizije</i>	<i>Suštinska provera transakcija</i>
<i>Validnost</i>	Proveriti uzorak izvršenih nabavki i uveriti se da među njima nema onih za koje ne postoji neodobren nalog za nabavku ili dokument o prijemu
<i>Kompletnost</i>	Povezati uzorak nabavki sa dnevnikom okončanih nabavki
<i>Razgraničenje (Cut-off)</i>	Uporediti datume prispeća nabavki sa datumima kada su te transakcije evidentirane u dnevniku nabavki
<i>Vlasništvo</i>	Proveriti uzorak transakcija nabavki koje su evidentirane u dnevniku nabavki i uveriti se da one zaista predstavljaju obaveze klijenta
<i>Tačnost</i>	Proveriti stavke u dnevniku nabavke sa uzorkom transakcija nabavke
<i>Vrednovanje</i>	Proveriti tačnost obračuna na uzorku ulaznih faktura
<i>Klasifikacija</i>	Proveriti klasifikaciju zaduženja za odabrani uzorak transakcija nabavke
<i>Obelodanjivanje</i>	Proveriti uzorak nabavki i uveriti se da je vrsta transakcije u skladu sa prirodom poslovanja klijenta.

7.3.3. Analitički postupci

Ovi postupci su koristan metod suštinskih provera za ispitivanje realnosti dobavljača i obračunate rashode. Ukoliko se koriste kao deo procesa planiranja, analitički postupci mogu efektivno da ukažu na račune dobavljača i obračunate rashode koji su pogrešno iskazani.

⁵³ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str.282.

7.3.4. Provera salda računa

Tačnost

Tačnost računa dobavljača se utvrđuje pribavljanjem specifikacije dobavljača, iznalaženjem njenog zbira i upoređenje tog zbira sa sintetičkim računom dobavljača u glavnoj knjizi. Za račune obračunatih rashoda revizor treba da pribavi šemu za njihov obračun, utvrdi njen zbir i sravni ga sa odgovarajućim računom rashoda u glavnoj knjizi.

Validnost

Glavna briga revizora u odnosu na ovaj kontrolni cilj jeste da li su iskazane obaveze validnost, odnosno da li zaista postoje kao takve. Za proveru validnosti obaveza, revizor može da proveri uzorak stavki iz specifikacije dobavljača (ili iz pregleda obračunatih rashoda) sa odgovarajućom izvornom dokumentacijom. Ukoliko postoje adekvatna izvorna dokumenta, revizor ima dokaze da su iznosi koji su iskazani za obaveze validni.

Kompletnost

Kompletnost je veoma važan cilj revizije, budući da su u tesnoj vezi sa neiskazanim obavezama. Usled toga, revizori često obavljaju obimne provere da se uvere da su sve dospele obaveze evidentirane.

Razgraničenje (Cut-off)

Cilj razgraničenja je da se ustanovi da li su transakcije nabavke i salda na računima dobavljača evidentirana u pravom obračunskom periodu. U većini revizija, razgraničenje nabavke se izvodi paralelno sa popisom zaliha klijenta. Razgraničenje se takođe obavlja i za eventualne povraćaje dobara.

Razgraničenje nabavki se obavlja proverom uzorka prijemnica izdatih nekoliko dana pre i posle datuma bilansiranja. Revizor ispituje odabrani uzorak prijemnica da bi se uverio da li je prijem dobara u skladu sa evidentiranjem obaveza.

Razgraničenje povraćaja nabavki sasvim retko predstavlja materijalno značajan iznos u finansijskim izveštajima. Ukoliko klijent ima adekvatne kontrolne postupke za obradu transakcija povraćaja dobara, on može da koristi analitičke postupke da bi zadovoljio cilj razgraničenja za te transakcije. To se postiže upoređenjem iznosa povraćaja u tekućoj sa onima iz prethodne godine. Ukoliko su rezultati tog poređenja u skladu sa očekivanjima revizora, nije potreban bilo kakav dodatni rad u reviziji.

Vlasništvo

Postoji vrlo mali rizik koji se odnosi na ovaj kontrolni cilj, zato što što klijent nema motive da iskaže obaveze koje nisu njegove, te je ovde cilj revizora da se uveri da li su iskazane obaveze klijenta validne.

Vrednovanje

Obaveza na računima dobavljača se evidentira ili u bruto iznosu iz fakture ili u neto iznosu umanjeno za eventualne popuste i knjižna odobrenja. Suštinske provere salda računa koje su ovde navodimo obično pružaju dovoljan dokaz da su računi dobavljača pravilno vrednovani.

Klasifikacija

Glavna pitanja u vezi sa klasifikacijom su:

- o identifikovanje i reklasifikovanje većih dugovnih knjiženja na računima dobavljača,
- o razdvajanje dugoročnih od kratkoročnih obaveza; i,
- o ispitivanje da su razni računi obaveze pravilno klasifikovani.

Obelodanjivanja

Iako je menadžment klijenta primarno odgovoran za finansijske izveštaje, revizor mora da se uveri da su navedena sva neophodna obelodanjivanja uz finansijske izveštaje koja se odnose na dobavljače i obračunate rashode.

Posebno su važne dve vrste obelodanjivanja.

Prvo, obelodanjivanja materijalno značajnih transakcija sa povezanim subjektima.

Druga vrsta važnog obelodanjivanja se odnosi na dugoročne ugovore o nabavci.

Kada revizor obavi planirane suštinske provere, on može da utvrdi zbir svih materijalno pogrešnih iskaza, uključujući tu i poznate pogrešne iskaze koje je otkrio revizor i projektovane pogrešne iskaze uvećane za iznos po osnovu rizika uzorkovanja.

Verovatni pogrešni iskazi se zatim upoređuju sa tolerantnim pogrešnim iskazima koji su alocirani na račune dobavljača i obračunate rashode.

Ukoliko su *verovatni pogrešni iskazi* manji od *tolerantnih pogrešnih iskaza*, revizor ima dokaz da su računi o kojima je reč pravilno prezentirani.

Za razliku od toga, ukoliko verovatni pogrešni iskazi premašuju tolerantne pogrešne iskaze, revizor tada treba da zaključi da konkretni računi nisu pravilno prezentirani.

U ovom drugom slučaju, revizor treba ponovo da analizira pogrešne iskaze koje je otkrio u toku primene suštinskih provera, zbog toga što ti pogrešni iskazi mogu da pruže dodatne dokaze o kontrolnom riziku.

7.4. Računovodstvene aplikacije zaliha

Zalihe su bitna komponenta bilansa stanja za većinu proizvodnih firmi, kao i za trgovinu na veliko i malo. S druge strane, zalihe predstavljaju jedan od najsloženijih delova procesa revizije. Na primer, dok je utvrđivanje količine zaliha relativno jednostavan posao, alociranje troškova za vrednovanje tih količina je mnogo teži posao.

Na složenost procesa revizije zaliha može takođe da utiče i stepen obrade koji je potreban za izradu proizvoda. U trgovinskim firmama, proizvodi i roba se nabavljaju direktno od dobavljača, sa neznatnom ili bez ikakve dodatne obrade pre prodaje. S druge strane, određivanje realne vrednosti zaliha može biti mnogo teže kada proces proizvodnje uključuje brojne postupke.

U postupku procene kontrolnog rizika za proces menadžmenta zaliha, revizor koristi isti model prosuđivanja koji se koristi i za ostale poslovne procese. Na primer, ukoliko klijent ima stroge kontrole nad obradom transakcija zaliha, revizor se može osloniti na te kontrole ukoliko provera kontrola ukazuje da te kontrole efikasno funkcionišu.

Ukoliko rezultati provera kontrola za proces zaliha ne podrže planirani nivo kontrolnog rizika, revizor bi mogao da proceni kontrolni rizik kao visok i proceni detekcioni rizik na nižem nivou. To bi moglo da dovede do povećanja obima suštinskih provera.

7.4.1. Postupci provere revizije zaliha

Predmet analize kod revizije zaliha su tri poznate kategorije suštinskih provera:

- suštinska provera transakcija,
- analitički postupci, i
- provera salda računa zaliha.

U tabeli br.3. je spisak ciljeva revizije i postupaka za proveru salda računa zaliha⁵⁴.

<i>Tabela</i>	<i>Ciljevi revizije za testiranje zaliha</i>
<i>Cilj revizije</i>	<i>Postupak provere</i>
<i>Validnost</i>	Utvrđiti da li evidentirane zalihe zaista i postoje
<i>Kompletnost</i>	Utvrđiti da li su sve zalihe evidentirane
<i>Razgraničenje (Cut-off)</i>	Utvrđiti da li su sve transakcije koje se tiču zaliha evidentirane u odgovarajućem obračunskom periodu
<i>Vlasništvo</i>	Utvrđiti da li su sve evidentirane zalihe vlasništvo klijenta, kao i da li su iste predmet zaloge ili drugih restrikcija
<i>Tačnost</i>	Utvrđiti da li su zalihe pravilno akumulirane iz dnevnika i glavne knjige
<i>Vrednovanje</i>	Utvrđiti da li su zalihe pravilno vrednovane polazeći od odredaba MSFI i propisa Republike Srbije
<i>Klasifikacija</i>	Utvrđiti da li su zalihe pravilno klasifikovane u glavnoj knjizi i finansijskim izveštajima
<i>Obelodanjivanje</i>	Utvrđiti da li su obelodanjivanja koja se odnose na zalihe adekvatna i da li su u skladu sa odredbama MSFI i zakonskom regulativom

7.4.2. Suštinska provera transakcija

Revizor može da obavi suštinske provere transakcija zaliha. Međutim, pošto je proces menadžmenta zaliha tesno povezan sa procesima (ciklusima) prihoda, nabavke i menadžmenta ljudskih resursa, transakcije koje se odnose na prijem i otpremu robe, kao i na alociranje zarada se obično testiraju kao deo pomenutih ciklusa.

Na primer, osoblje organizacionog dela za prijem zaliha priprema izveštaj o prijemu u koji unosi kvantitet i vrstu primljene robe.

⁵⁴ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str.294.

Izveštaj o prijemu i fakture dobavljača se zatim koriste za evidentiranje obaveza prema dobavljačima. Ukoliko revizor namerava da pribavi pouzdan dokaz o evidenciji zaliha, on će to uraditi tako što će povezati transakcije o prijemu i otpremi robe sa kontinuiranim popisom zaliha,

7.4.3. Analitički postupci

Sledeća kategorija suštinskih provera su analitički postupci koji predstavljaju veoma koristan način za ispitivanje realnosti vrednosti zaliha i troškova realizovanih proizvoda.

Kada se koriste u fazi planiranja revizije, analitički postupci mogu efikasno da utvrde da li zalihe i troškovi realizovanih proizvoda sadrže materijalno pogrešne iskaze.

Analitički postupci se takođe koriste kao opšti uvid u zalihe i s njima povezane račune. Putem identifikovanja zastarelih, prekomernih i zaliha sa usporenim obrtom, analitički postupci se koriste za kontrolu revizorskog cilja vrednovanja zaliha.

Slične provere mogu da otkriju probleme u vezi sa nepravilnim uključenjem ili isključenjem režijskih troškova u i iz zaliha.

Sledeća razmatranja se odnose na postupke provere salda računa zaliha.

7.4.4. Provere salda računa zaliha

Kod provere salda računa, predmet naše pažnje su ciljeva revizije i provera salda računa zaliha. Tačnost se analizira kao prva, zato što revizor mora da utvrdi da li se analitičke evidencije zaliha slažu sa sintetičkim računom zaliha koji se vodi u glavnoj knjizi.

Tačnost

Provera matematičke tačnosti zahteva pribavljanje kopija popisanih lista zaliha u kojima su prikazane količine zaliha i njihove cene. Proveravaju se zbirevi popisnih lista i množenje količina i cena po vrstama zaliha. Pored toga, provera kontrola uzorka koji je uzet prilikom prisustva revizora popisu zaliha se upoređuje sa konačnim popisnim listama, odnosno da li je i taj uzorak uključen u konačne popisne liste.

Veoma često klijent usklađuje stvarno stanje (utvrđeno popisom) sa knjigovodstvenim stanjem pre nego što revizor pristupi suštinskim proverama salda računa. Ukoliko je klijent to već uradio, totali iz konačnih popisnih lista zaliha treba da se slažu sa stanjem u glavnoj knjizi.

Validnost

Validnost ili postojanje je jedan od najvažnijih ciljeva revizije za poziciju zaliha. Prisustvo revizora popisu zaliha je glavni korak u reviziji koji se koristi za proveru tog cilja revizije.

Ukoliko je revizor zadovoljan sa popisom zaliha koji je obavio klijent, tada revizor ima dovoljan obim kompetentnih dokaza o validnosti ili postojanju evidentiranih zaliha.

Kompletnost

Revizor mora da utvrdi da li su sve zalihe uključene u popisne liste i račune zaliha u glavnoj knjizi. Provere koje se odnose na prisustvo revizora popisu zaliha pružaju dovoljno uveravanje da su proizvodi uključeni u zalihe. Povezivanje uzorka koji je uzet prilikom prisustva revizora popisu zaliha sa konačnim popisnim listama pruža uveravanje da su te stavke uključene u konačne popisne liste.

Razgraničenje (Cut-off)

Prilikom provere cilja razgraničenja za zalihe, revizor pokušava da se uveri da li su prodaja gotovih proizvoda i nabavka materijala evidentirane u pravom obračunskom periodu. Za razgraničenje realizacije, revizor može da ispita uzorak otpremnica izdatih nekoliko dana pre i posle datuma balansiranja i da se uveri da je isporučena roba evidentirana u pravom obračunskom periodu.

Za razgraničenje nabavki materijala, revizor može da ispita uzorak prijemnica koje su izdate neposredno pre i posle kraja godine u cilju evidentiranja nabavki zaliha u pravom obračunskom periodu.

Vlasništvo

Revizor mora da utvrdi da li su evidentirane zalihe stvarno vlasništvo klijenta.

U vezi sa vlasništvom, postoje dve grupe pitanja. Prvo, revizor mora da bude siguran da su iskazane zalihe zaista vlasništvo klijenta. Ukoliko klijent drži tuđe zalihe na konsignaciji, one moraju da budu isključene iz popisa. Drugo, u nekim oblastima ili granama, roba se prodaje po principu „fakturiši i zadrži". U tom slučaju, ti proizvodi se tretiraju kao realizacija, pošto klijent čuva prodane zalihe sve dok ih kupac ne preuzme.

I u ovom slučaju, revizor mora da bude siguran da su takvi proizvodi odvojeni na stranu i da nisu popisani i uključeni u vrednost zaliha klijenta.

Vrednovanje

U odnosu na ovaj cilj revizije postoji nekoliko bitnih pitanja. Prvo pitanje se odnosi na troškove koji se koriste za vrednovanje zaliha koje su uključene u popisne liste. U slučaju primene sistema stvarnih troškova, vrednovanje zaliha se proverava upoređenjem cena sa fakturama dobavljača. Ukoliko klijent koristi sistem planskih troškova, revizor obavlja njihovu proveru na način koji je već ranije objašnjen.

Drugo pitanje u vezi sa vrednovanjem se odnosi na načelo cena koštanja ili tržišna vrednost, u zavisnosti od toga koje je od toga dvoga niže. Ovu vrstu provere revizor obavlja za proizvode sa većom vrednošću ili po vrstama proizvoda.

Treće pitanje u vezi sa vrednovanjem zaliha se odnosi na zastarele, prekomerne i zalihe sa usporenim obrtom. O ovim pitanjima, revizor treba da obavi razgovor sa menadžmentom. Ukoliko postoji neki problem, s tim u vezi, vrednost zaliha treba umanjiti do njihove tržišne vrednosti.

Klasifikacija

Kod proizvodnih firmi revizor mora da utvrdi da li su zalihe pravilno klasifikovane kao materijal, proizvodnja u toku ili gotovi proizvodi. U većini tih kompanija, pravilna klasifikacija se može postići na osnovu toga koji organizacioni deo u proizvodnji ima kontrolu nad zalihama u vreme njihovog popisa.

Obelodanjivanje

U odnosu na revizorski cilj obelodanjivanja postoji nekoliko važnih pitanja. Najpre, treba obaviti razgovor sa menadžmentom i ispitati ugovore o kreditima i zapisnike sa sednica upravnog odbora i utvrditi da li su neke zalihe date kao zaloga ili kao asignacija (ustupljene drugima). Zatim, obaviti razgovor sa menadžmentom na temu koja se tiče likvidacije zaliha po LIFO metodi ili obaveza po datim garancijama.

5.5. Konačna procena revizorskih nalaza

Kada revizor kompletira planirane suštinske provere za zalihe, on može da sumira sve pogrešne iskaze na toj bilansnoj poziciji. Tada se pristupa upoređenju verovatnih pogrešnih iskaza sa tolerantnim pogrešnim iskazima koji su alocirani na račune zaliha. Ukoliko su *verovatni pogrešni iskazi* manji od *tolerantnih pogrešnih iskaza*, revizor može da prihvati da je pozicija zaliha pravilno prezentirana.

Nasuprot tome, ukoliko *verovatni pogrešni iskazi* premašuju *tolerantne pogrešne iskaze*, revizor treba da zaključi da pozicija zaliha nije pravilno prezentirana u finansijskim izveštajima.

U ovom poslednjem slučaju, revizor treba ponovo da analizira pogrešne iskaze koje je otkrio pomoću primene tehnika analitičkih postupaka, suštinskih provera transakcija i provera salda računa, zbog toga što ti pogrešni iskazi mogu da pruže dodatne dokaze o kontrolnom riziku za proces menadžmenta zaliha.

Ukoliko revizor zaključi da je revizorski rizik neprihvatljivo veliki, treba obaviti dodatne postupke revizije, ili se revizor može zadovoljiti time da klijent koriguje određene račune u finansijskim izveštajima na (za revizora) prihvatljive iznose.

7.5. Računovodstvene aplikacije kapitala, dugoročnih kredita i dugoročnih rezervisanja u reviziji

Dugoročni krediti i akcije su glavni izvori finansiranja za većinu ekonomskih entiteta. Usled toga što je broj transakcija po tom osnovu mali a svaka transakcija materijalno značajna, za reviziju ovih bilansnih pozicija se prvenstveno primenjuje tehnika suštinskih provera. Transakcije koje su predmet analize u ovoj glavi su skupčane sa složenim računovodstvenim pitanjima i predmet su velike pažnje od strane kako menadžmenta tako i revizora.

Kada se govori o reviziji kapitala, uputno je da se ukaže na neke momente s tim u vezi koji su korišćeni u finansijskoj aferi Enron.

Kada je reč o kapitalu, Enron je koristio na stotine vanbilansnih aranžmana, koji su poznati pod imenom *entiteti za posebne ciljeve* (*Special Purpose Entities - SPEs*), koji su prividno korišćeni za stvaranje mehanizma za obavljanje transakcija kao što je trgovina energentima i druge transakcije u tom sektoru.

U stvari, SPEs je korišćen da sakrije milijarde dolara obaveza od poverilaca, investitora i revizora, kao i za bogaćenje službenika te kompanije.

Službenici su okončali svoju „karijeru“ bankrotstvom kompanije. Enron je isplaćivao milione dolara firmama sa Wall-Street-a za konstrukciju aranžmana da navedene transakcije ne budu iskazane u konsolidovanim finansijskim izveštajima.

Službenici Enrona su krili imena svojih spoljnih investitora u SPEs od svojih revizora - Arthur Andersena. To je primoralo revizore da se založe da se SPEs uključe u finansijske izveštaje Enrona, umesto da se iskazuju u vanbilansnim evidencijama. Većina od SPEs su finansirana davanjem u zalog akcija Enrona, ali onda kada su akcije kompanije počele vrtoglavo da padaju, došlo je do sloma čitave finansijske konstrukcije kao „kule od karata”. Vrednost akcija je opala sa 80 na svega 1 dolar po akciji, milioni investitora su pretrpeli gubitke, a stotine bivših i sadašnjih zvaničnika su ostali bez penzija.

Ponovna procena neto dobiti je došla do cifre koja je bila niža za čak 586 miliona dolara. Revizor Arthur Andersen je optužen za opstrukciju pravde, a njenih 86.000 zaposlenih je dobilo otkaze.

Primer Enrona je spektakularni poslovni i revizorski promašaj koji je izazvao veliku pažnju širom zemaljskog šara. Međutim, skriveno u senci glavnih naslova su ostale ogromne teškoće sa kojima su se revizori suočavali u odgonetanju finansijskih aranžmana Enrona. Menadžment Enrona i savetodavci sa Volstrita su uložili mnogo truda da ne unesu SPEs aranžmane u konsolidovane finansijske izveštaje.

Sve što je rečeno o Enronu, ukazuje na potencijalni značaj i složenost transakcija koje se odnose na reviziju pozajmljenog i sopstvenog kapitala.

Otuda se kontrole usmeravaju na ciljeve revizije kao što su *odobrenje transakcija* i kompetentno računovodstveno osoblje koje potpuno razume transakcije i sa njima povezane račune. Akcenat u obavljanju suštinskih provera se stavlja na razumevanje transakcija, proveru iznosa i obračuna i obezbeđenje praviine prezenlacije i obelodanjivanja.

7.5.1. Suštinske provere dugoročnih kredita

Strategija suštinskih provera za reviziju dugoročnih kredita uključuje ispitivanje svih novih kreditnih aranžmana, proveru statusa prethodnih kreditnih aranžmana i nezavisnu proveru salda i drugih relevantnih informacija sa eksternim subjektima.

Sledeća razmatranja se odnose na ciljeva revizije i provera salda računa za dugoročne kredite.

Validnost (postojanje) - zahteva detaljno ispitivanje kopije novih ugovora o kreditu ili za izdate obveznice. Takođe, treba ispitati zapisnike sa sednica upravnog odbora i uveriti se da postoje odobrenja za zaključenje novih kreditnih aranžmana.

Kompletnost - podrazumeva obaviti nezavisnu potvrdu salda za izdate menice i obveznice sa poveriocima. Zatim, Ispitati plaćene kamate na kredite davaocu kredita koje nisu ukjučene u tabelu za analizu zaimova, i ispitati menice koje su isplaćene ili zamenjene posle datuma bilansiranja, u cilju provere postojanja eventualno neiskazanih obaveza na kraju godine.

Razgraničenje (Cut-off) - Ispitati aktivnost u vezi sa zaduženjem nekoliko dana pre i posle kraja obračunskog perioda i uveriti se da li su transakcije po tom osnovu iskazane u pravom obračunskom periodu.

Tačnost - zahteva pribavljanje analize izdatih menica, obveznica i obračunatih obaveza za kamate, zatim naći zbrojeve i uporediti ih sa glavnom knjigom.

Vrednovanje - podrazumeva ispitivanje nove kreditne aranžmane i uveravanje da li su oni iskazani po pravoj vrednosti, i izvršiti ponovni obračun obaveza za kamate na kredite.

Klasifikacija

Ispitati datume dospeća menica ili obveznica u cilju njihove pravilne klasifikacije između kratkoročnih i dugoročnih kredita, i takodje Ispitati kredite dobijene od povezanih subjekata ili zajmove od glavnih akcionara.

Obelodanjivanje - zahteva ispitati menice ili emitovane obveznice i uveriti se da li postoje bilo kakva ograničenja koja treba da budu obelodanjena u fusnotama.

7.6. Računovodstvene aplikacije aktivnih i pasivnih vremenskih razgraničenja

Aktivna vremenska razgraničenja (AVR) obuhvataju sve izdatke koji će tek u nekom budućem obračunskom periodu postatiti rashod (tranzitorna pozicija aktive), kao i sve prihode proteklog obračunskog perioda, koji će tek u nekoj budućnosti postati primanje (anticipativna pozicija pasive). Aktiviranjem izdataka koji nisu rashodi odnosnih obračunskih perioda računski se neutrališu (sa gledišta računa uspeha) unapred plaćeni rashodi.

Anticipiranjem budućih primanja kompletiraju se prihodi odnosnog obračunskog perioda.

Jedna bitna karakteristika vremenskih razgraničenja je da ona odražavaju *implicitne* poslovne promene, za razliku od *eksplicitnih* poslovnih promena, koje aktiviraju skoro sva svakodnevna rutinska knjiženja.

Vremenaska razgraničenja su, u stvari, specijalne kategorije poslovnih promena koje se mogu klasifikovati u četiri osnovne grupe:

1. *Tranzitorna aktiva (unapred isplaćeni rashodi),*
2. *Tranzitorna pasiva (unapred naplaćeni prihodi),*
3. *Anticipativna pasiva (neisplaćeni rashodi), i*
4. *Anticipativna aktiva (nenaplaćeni prihodi).*⁵⁵

Prve dve grupe vremenskih razgraničenja, u stvari, predstavljaju dve strane jedne iste medalje; ako jedna strana ima unapred isplaćene rashode, onda druga strana ima odloženi prihod.

Isto to važi i za druge dve kategorije vremenskih razgraničenja – neisplaćeni rashodi i nenaplaćeni prihodi. Naime, činjenica da neki od rashoda nisu isplaćeni ne odlažu iskazivanje prihoda koji pripadaju tekućem obračunskom periodu. Bez tehnika vremenskih razgraničenja tako nešto ne bi uopšte bilo moguće.

Prema tome, ključna uloga vremenskih razgraničenja je da na sebe prihvate nastale, fakturisane ili isplaćene iznose na ime troškova od kojih se efekti očekuju u nizu budućih meseci unutar sledećeg dvanaestomesečnog perioda.

Na računima *aktivnih vremenskih razgraničenja* obuhvataju se:

- unapred plaćeni troškovi - za period do jedne godine od dana obračunskog perioda;

---

⁵⁵ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str. 317.

- potraživanja za nefakturisani prihod - za koji su troškovi nastali u tekućem obračunskom periodu;
- akontirani porez na dodatu vrednost;
- obračunati rashodi po osnovu efekata ugovorene zaštite od rizika;
- odložena poreska sredstva i ostala aktivna vremenska razgraničenja.

Računi *pasivnih vremenskih razgraničenja* imaju dve osnovne funkcije:

- da se u rashode perioda uključe svi stvarno nastali rashodi perioda za koje nije primljena isprava ili za koje nije dospela obaveza plaćanja;
- da se unapred obračunati ili naplaćeni prihodi, koji se odnose na naredni obračunski period ne iskažu kao prihod tekućeg perioda, već da se, uz pomoć tehnike vremenskih razgraničenja, prenesu u naredni obračunski period, kome faktički i pripadaju.

7.6.1. Postupci suštinskih provera vremenskih razgraničenja

Postupci suštinskih provera računa razgraničenja se obično svode na:

- o ispitivanje ugovorne, zakonske ili druge osnove za knjiženje na računima razgraničenja.
- o ispitivanje dokumentacije koja potkrepljuje povećanja na računima;
- o procenu da li je metod obračuna periodične amortizacije adekvatan;
- o kao i na ponovni obračun tačnosti obavljenih knjiženja na računima razgraničenja.

Za većinu obračunatih obaveza i za neke unapred isplaćene rashode iznosi za knjiženje se utvrđuju na osnovu procene visine obaveza ili na budućim ekonomskim koristima koje se ne mogu dovoljno precizno odrediti. U tom slučaju, osnov i realnost izvršene procene treba kritički ispitati, uporediti to sa iskustvom iz prethodnog perioda i okolnostima koje su trenutno prisutne u poslovanju klijenta.

Revizija vremenskih razgraničenja predstavlja veoma značajnu oblast revizije, s obzirom da bi u odsustvu primene računovodstvene tehnike - bilo skoro neizvodljivo da se, na dan bilansiranja, u pripremi i prezentaciji finansijskih izveštaja dosledno primene dva veoma bitna računovodstvena principa ili pravila:

- *princip uzročnosti prihoda i rashoda (Matching rule) i*
- *princip nastanka poslovnog događaja (Accrual accounting) .*

Drugim rečima, tehnika vremenskih razgraničenja znatno doprinosi da se, za određeni obračunski period, što realnije iskažu stanje imovine, kapitala i obaveza, rezultati poslovanja i novčani tokovi klijenta – sastavljača bilansa..

Ako se tome doda, da je i primarni cilj revizije izražavanje nezavisnog ekspertskog mišljenja upravo o tome (o realnost bilansa stanja, bilansa uspeha, novčanih tokova i promena na kapitalu i rezervama), onda postaje savršeno jasno da je revizija aktivnih i pasivnih vremenskih razgraničenja istovremeno i »ključ« za izražavanje adekvatnog mišljenja revizora o finansijskim izveštajima uzetim kao celina. Tada revizor na najbolji mogući način izvršava svoju ulogu čuvara javnog interesa i podizanja kvaliteta finansijskog izveštavanja, kao bitne poluge društvenog blagostanja na određenom ekonomskom prostoru.

7.7. Revizija zarada zaposlenih i drugih naknada

Naknade po osnovu zarada i razne druge naknade zaposlenima su od materijalnog značaja za većinu ekonomskih entiteta. svaka firma teži da ima striktno kontrolne postupke za obradu transakcija koje se odnose na zarade. Osim toga, zbog rutinske prirode tih transakcija, proces zarada se obrađuje kompjuterski ili se taj posao delegira nekom subjektu izvan firme.

Tema naše analize su postupci suštinskih provere za utvrđivanje detekcionog rizika za zarade i naknade po osnovu zarada.⁵⁶

---

⁵⁶ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str. 330.

7.7.1. Povezivanje procenjenog nivoa kontrolnog rizika sa suštinskim proverama

Ukoliko rezultati provera kontrola za ciklus zarada podrže planirani nivo kontrolnog rizika, revizor može da obavi suštinske provere navedenih računa na planiranom nivou. Ali, ukoliko rezultati provere kontrola pokažu da se kontrolni rizik može dodatno smanjiti, revizor može da poveća detekcioni rizik. Preciznije rečeno, to bi moglo da dovede do smanjenja obima ili strukture suštinskih provera.

Na primer, ako provera kontrola pokaže da je kontrolni rizik manji od planiranog, revizor bi mogao da planira i obavi veći obim analitičkih postupaka a manji obim provere salda računa.⁵⁷

Međutim, ukoliko rezultati provera kontrola ne podupru planirani nivo kontrolnog rizika, detekcioni rizik će biti postavljen na nižem nivou. To obično dovodi do povećanja obima suštinskih provera.

7.7.2. Suštinske provere transakcija

Cilj suštinske provere transakcija jeste da se otkriju monetarno pogrešni iskazi u pojedmačnim transakcijama koje su obrađene u aplikaciji zarada. Suštinske provere transakcija se obično obavljaju za proverom kontrola.

---

⁵⁷ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str. 329.

---

8. UTICAJ INFORMACIONE TEHNOLOGIJE NA FUNKCIJU NEZAVISNE REVIZIJE

Postoje moćni softverski programi koji omogućavaju ekonomskim entitetima da integrišu sve informacije u sistemu. Kapaciteti kompjutera su povećani eksponencijalno, dok su troškovi tehnologije znatno smanjeni.

Ključne promene u informacionoj tehnologiji koje imaju uticaj na proces revizije uključuju:

- 1) *Elektronsku (Internet) trgovinu,*
- 2) *Distribuiranu obradu podataka, umrežavanje resursa i elektronsku razmenu podataka*
- 3) *Sistem obrade podataka u realnom vremenu,*
- 4) *Primenu inteligentnog sistema i*
- 5) *Kompjutersko opremanje krajnjih korisnika.*⁵⁸

Tehnološke promene istovremeno predstavljaju i izazove i šanse za nezavisne revizore. Jedan od izazova za revizore je da razumeju tu tehnologiju i kako ona utiče na proces revizije. To zahteva dodatnu edukaciju i obuku revizora. Primena kompjuterske tehnologije u informacionim sistemima nudi, takođe mnogobrojne i značajne šanse za revizore.

Na primer, računovodstveni sistemi bazirani na informacionoj tehnologiji (IT) mogu da omoguće obavljanje revizije manje jednolično, odnosno mnogo interesantnije za osoblje tima revizije a verovatno i mnogo efikasnije.

Većina revizorskih firmi danas oprema svoje osoblje sa mikro i personalnim kompjuterima i revizorskim softverom, što omogućava izradu probnog bilansa i pripremu radnih papira revizije.

59

8.1. Supstantivno testiranje pomoću kompjutera

Primena kompjutera u svrhu testiranja slogova podataka, zahteva od revizora da pronađe način kako da pristupi slogovima podataka. U mnogim slučajevima to nije teško.

---

⁵⁸ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str. 196.

⁵⁹ Ibid, str.196.

Na primer, ukoliko klijent koristi mikrokompjutere (PC), revizor tada mora da dobije kopiju klijentovih slogova podataka, koje on može analizirati i obraditi na svom mikrokompjuteru (notebook, laptop...)

Međutim, u drugim okolnostima revizor može da odluči da presnimi (downloaded) podatke koristeći vezu između klijentovog i svog mikrokompjutera.

Kada klijent koristi informacione tehnologije za pregled značajnih računovodstvenih aplikacija, revizor ima priliku da tada koristi revizorske softvere koji omogućavaju efikasniju i efektivniju reviziju.

Revizor putem *GAS-a (Generalizovanog opšteg revizorskog softvera)* može da vrši potrebnu obradu na klijentovim IT baziranim sistemima direktnim pristupom klijentovim slogovima podataka.

U narednom delu će biti objašnjen GAS, odnosno Opšti revizorski softver i opisani razni načini na koje se softveri koriste u obavljanju supstantivnih testova.⁶⁰

8.1.1. Generalized Audit Software / Opšti revizorski softver

Kada revizor jednom ima pristup klijentovim slogovima podataka, substantivno testiranje klijentovih slogova je moguće izvršiti primenom GAS-a, generalizovanog revizorskog softvera. *Opšti revizorski softver* je revizorski softver koji se može koristiti za analizu i ispitivanje računarske datoteke klijenta.

Revizorski softver se može iskoristiti za rearanžiranje podataka u formatu koji je korisniji za revizore, zatim, upoređivanje podataka sa podacima na ostalim datotekama, izračunavanje i selektiranje slučajnih brojeva.

Aplikacije ove prirode uključuju:

- *Ispitivanje klijentovih slogova podataka u smislu kvaliteta, kompletnosti i validnosti*
- *Rearanžiranje podataka i obavljanje analiza*
- *Selektiranje uzoraka revizije*
- *Upoređivanje podataka na odvojenim datotekama*
- *Upoređivanje rezultata revizijske procedure sa klijentovim slogovima*

---

⁶⁰ **Modering Auditing: Assurance Services and the Integrity of Financial Reporting**, Wiley, John Wiley & Sons, Inc. United States of America, str. 520.

Ovi paketi dostupni su po pristupačnim cenama kod raznih proizvođača softvera (npr. Idea i ACL), zatim kod AICPA (American Institute of Certified Public Accountants- Američki Institut ovlašćenih javnih računovođa), i kod drugih preduzeća koja koriste svoje interno razvijene pakete.

GAS omogućava revizorima da se efikasno bave velikim količinama podataka. Revizor može biti u mogućnosti da sortira velike datoteke, kao što je na primer datoteka kupovine i tako izaberite transakciju koja je značajna za dalje ispitivanje.

Revizori ne trebaju da detaljno poznaju IT znanja da bi koristili GAS. Mnoge revizorske firme edukuju revizore za primenu GAS-a za nekoliko dana. Zbog uprošćene procedure, revizori mogu za samo nekoliko dana da nauče da koriste GAS, bez pomoći specijalizovanog osoblja.⁶¹

8.1.2 Usaglašavanje stavki revizijskih podataka sa glavnim knjigom

Prvi važan korak uključuje dobijanje detaljnih podataka od klijenta i testiranje tih podataka kako bi se uverili da se ti dobijeni podaci slažu sa glavnim knjigom.

Revizori često dobijaju od klijenta fajlove kao potraživanje ili kao fajl zaliha u elektronskoj formi. Prvi korak koji treba preduzeti je da se utvrdi da li se podaci iz tih fajlova slažu sa podacima iz računovodstva.

Revizori često dobijaju fajlove/račune potraživanja od povezanih lica od klijenta, koje revizori koriste da bi se pripremile konfirmacije/potvrde.

Ukoliko je fajl datiran sa datumom koji nije s kraja meseca, koji se ne slaže sa datumom glavne knjige koju klijent dostavlja, postoji mogućnost da revizor pošalje konfirmacije sa pogrešnim iznosom.

To može dovesti do toga da dužnici, odnosno kupci potvrde da postoje greške u stanjima, i kada one zapravo ne postoje. Stoga, prvi važan korak uključuje korišćenje opšteg revizorskog softvera kako bi se takvi podaci sveli na krajnje stanje/informaciju i kako bi se uporedili kontrolni zbirovi sa glavnim knjigom (na predhodni dan) ili sa stanjima iz finansijskog izveštaja (sa kraja godine).

---

⁶¹ Stanišić, M., Stanojević, Lj., **Revizija i primena kompjutera**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008, str. 337.

8.1.3. Selektiranje i izštampavanje revizijskih uzoraka

Računar može biti programiran da izabere revizijske uzorke prema kriterijumima koje je odredio revizor. Ovi uzorci se mogu koristiti u razne svrhe. Pojedinačni računi potraživanja od kupaca mogu biti izabrani za potvrdu, odnosno potvrđivanje, ili revizor može biti zainteresovan za dobijanje spiska svih stavki za određeni iznos.

U slučaju zahteva za potvrđivanje, računar se može koristiti za štampanje pisma o potvrđivanju kao i koverta. Revizor takođe može koristiti i opšti revizorski softver da za uzorake stavki koje verovatno sadrže greške.⁶²

8.1.4. Test izračunavanja i obračunavanja

Još jedna česta upotreba računara u reviziji, jeste za testiranje tačnosti obračunavanja podataka u fajlovima. Količina zaliha može biti iskazana u jediničnoj ceni a iznos zaliha ponovo izračunat. Revizor može da koristi podatke klijenata za ponovno izračunavanje računa potraživanja. Zbog brzine kompjuterske obrade, ove vrste ponovnog izračunavanja mogu lako da se izvode na celu populaciju.⁶³

8.1.5. Test cele populacije

Opšti revizorski softver omogućava revizorima da provere celu populaciju pre nego da se oslanjaju na procedure uzorkovanja. Revizor može testirati sumnjive račune korišćenjem opšteg revizorskog softvera kako bi sagledao istoriju računa svakog kupca. Ovaj opšti revizorski softver omogućava revizoru brz pregled evidencije za vreme isporuke pa sve do prijema uplate za svaku transakciju.

---

⁶² **Modernizing Auditing: Assurance Services and the Integrity of Financial Reporting**, Wiley, John Wiley & Sons, Inc. United States of America, str. 522.

⁶³ Ibid, str. 522.

8.1.6. Sumiranje podataka i obavljanje analiza

Revizori često reorganizuju podatke svog klijenta na način koji će odgovarati njihovim posebnim potrebama.

Na primer, revizori žele da izdvoje zalihe sa usporenim obrtom, dugovna (suprotna) salda na računima obaveza prema dobavljačima, ili dospelu potraživanja.

Takođe, prilikom sprovođenja analitičkih procedura, revizori koriste računare da izračunaju željene ratio brojeve, izvlače nefinansijske podatke iz klijentovih baza da bi ih uporedili sa finansijskim podacima ili sprovedu analize zasnovane na statističkoj regresiji kao i analitičke procedure (razvijanje očekivanja).⁶⁴

I revizija u informatičkom (kompjuterskom) okruženju procenu kontrolnog rizika vrši u četiri faze:

- Planiranje revizije,
- Razumevanje sistema interne kontrole i kontrolnog rizika,
- Provera kontrole, i
- Korišćenje kompjutera za proveru realnosti salda računa.⁶⁵

Iako termin kompjuterska revizija deluje pomalo mistično, ne postoji neka bitna razlika između kompjuterske revizije i postupaka revizije koji su do sada bili predmet naše pažnje.

Da budemo sasvim precizni, kada se za obradu transakcija koristi kompjuter to nema veliki uticaj na sam proces revizije. Nema zbog toga što se, u informatičkom okruženju ne menjaju ni ciljevi revizije, ni definicija same revizije, takođe, opšteprihvaćeni računovodstveni standardi ostaju isti, tvrdnje menadžmenta sadržane u finansijskim izveštajima ostaju iste, ostaju isti i kontrolni ciljevi, ostaje ista i potreba i neophodnost pribavljanja dovoljnog obima kompetentnih dokaza revizije, i, kao primarni cilj revizije, ostaje čin izdavanja izveštaja o reviziji, i izražavanje adekvatnog mišljenja revizora o tim izveštajima.

Drugim rečima, sve ono što smo do sada analizirali u postupku revizije ostaje validno u kompjuterskom okruženju. Ono što se menja jeste metod obrade i čuvanja računovodstvenih podataka. Kada se obrada transakcija obavlja uz pomoć složenih sistema obrade podataka, javlja se potreba da revizorske firme angažuju specijaliste koji razumeju kompjutersku tehnologiju, a koji su, istovremeno

---

⁶⁴ **Modering Auditing: Assurance Services and the Integrity of Financial Reporting**, Wiley, John Wiley & Sons, Inc. United States of America, str. 523.

⁶⁵ Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006, str. 208.

potpuno svesni o tome koji su ciljevi revizije. Ali, i svi članovi revizorskog tima treba da poznaju sistem kompjuterske obrade i kontrole u meri u koja im omogućava da obave kvalitetnu i efikasnu reviziju. Savremeni revizor mora da poseduje takav nivo znanja koji mu omogućava da identifikuje, proceni i testira one interne kontrole koje su relevantne za kompjutersko okruženje.

ZAKLJUČAK

Revizija danas predstavlja obavezni deo zakonodavstva svih zemalja sveta. Svaka kompanija koja drži do ispravnosti poslovanja i iskorišćavanja svih pogodnosti koje revizorski standardi nude bi uvela obavezu revizije računovodstvenih iskaza i bez zakonske regulative. Revizija omogućava svim zainteresovanim licima (vlasnicima, menadžerima, državi i dr.) da imaju sigurnost u iskaze koje primaju od odnosnih kompanija i na osnovu njih donose svoje buduće odluke.

Računovodstveni iskazi treba da obezbede nezavisne i stručne potvrde da su podaci u računovodstvenim iskazima objektivni i istiniti, i na taj način snabdeju korisnike potrebnim informacijama, uklone određene poremećaje i primenom Međunarodnih računovodstvenih standarda uporedivim sa stranim finansijskim izveštajima.

Tokom obavljanja revizije, revizor razmatra mnogobrojna pitanja na koje je potrebno dati i relevantne odgovore. Odgovore revizori mogu oblikovati shodno dokazima koji su prikupljeni tokom njihovog angažmana. Shodno tome, tokom revizije, revizori sa određenom dozom skepticizma razmatraju sve prezentovane i obelodanjene informacije, kako finansijske tako i nefinansijske, od kojih su sačinjeni i sami finansijski izveštaji.

Revizija ima važnu ulogu pružajući objektivne i nezavisne izveštaje o pouzdanosti informacija. Ona zalazi u ekonomske poslovne događaje i povećava pouzdanost i verodostojnost finansijskih izveštaja. Zadatak revizije finansijskih izveštaja je da omogući revizoru izražavanje mišljenja o tome da li su isti u svim značajnim pitanjima sastavljeni u skladu sa uobičajenim standardima finansijskog izveštavanja.

Centralna svrha revizije je da se obezbedi neovisna potvrda vlasnicima preduzeća da su oni koji upravljaju tim preduzećem ostvarili efekte koji odgovaraju stanju u finansijskim izveštajima.

Ovaj projektni zadatak ima za opredeljenje analizu efikasnosti supstantivnog testiranja u reviziji, na bazi predhodno brižljivo pripremljenog globalnog plana i programa revizije, da bi revizor ustanovio prihvatljiv nivo ukupnog revizijskog rizika koji je on spreman da preuzme na sebe, kao i utvrđivanje relacija između nivoa rizika i obima supstantivnog testiranja u reviziji.

U radu smo analizirali i objasnili prirodu, obim i efikasnost supstantivnog testiranja u reviziji, i posebno istakli koliko je značajno obavljanje supstantivnog testiranja, koje treba da doprinese pravljanje dokaza u vezi otkrivanja materijalno značajnih pogrešnih iskaza na nivou tvrdnje, kao i da ono obuhvata detaljne provere klasa transakcija, salda računa i obelodanjivanja, i suštinske analitičke postupke.

Da zaključimo, *suštinske provere transakcija* predstavljaju postupke revizije koji su usmereni na proveru da li finansijski izveštaji sadrže materijalno pogrešne iznose koji direktno utiču na pravilnost prezentiranja pojedinih pozicija bilansa.

Cilj suštinskih provera transakcija jeste u tome da se utvrdi da li evidentirane transakcije zaista i postoje, kao i to da li su transakcije koje su se desile pravilno evidentirane.

Takođe, obradili smo pitanja u vezi ciljeva revizije i planiranja, koncepte rizika i definisanje same strategije revizije, zatim, sisteme internih kontrola i procenu obima kontrolnog, inherentnog i detekcionog rizika.

Predmet naše analize bili su i postupci suštinskih provera transakcija za svaku računovodstvenu aplikaciju - *ciklusa prodaje i prihoda, revizije osnovnih sredstava i nematerijalnih ulaganja, ciklusa nabavke i rashoda, računovodstvene aplikacije zaliha, kapitala, dugoročnih kredita i dugoročnih rezervisanja u reviziji, aktivnih i pasivnih vremenskih razgraničenja, kao i revizije zarada zaposlenih i drugih naknada*, zatim analitički postupci i provera salda računa, sa svim relevantnim teorijsko-empirijskim podacima.

Analizirali smo efikasnost postupaka revizije finansijskih izveštaja koji predstavljaju neku vrstu „predigre“ za izražavanje adekvatnog mišljenja o pravilnosti prezentiranja finansijskih izveštaja određenog klijenta.

Ako se tome doda, da je primarni cilj revizije izražavanje nezavisnog ekspertskeg mišljenja o realnosti finansijskih izveštaja, postaje savršeno jasno da svi navedeni postupci omogućuju revizoru da na najbolji mogući način izvršava svoju ulogu čuvara javnog interesa i podizanja kvaliteta finansijskog izveštavanja, kao bitne poluge društvenog blagostanja na određenom ekonomskom prostoru. A u savremenom poslovnom okruženje, taj prostor je - recimo to svima jasno – planeta zemlja.

LITERATURA

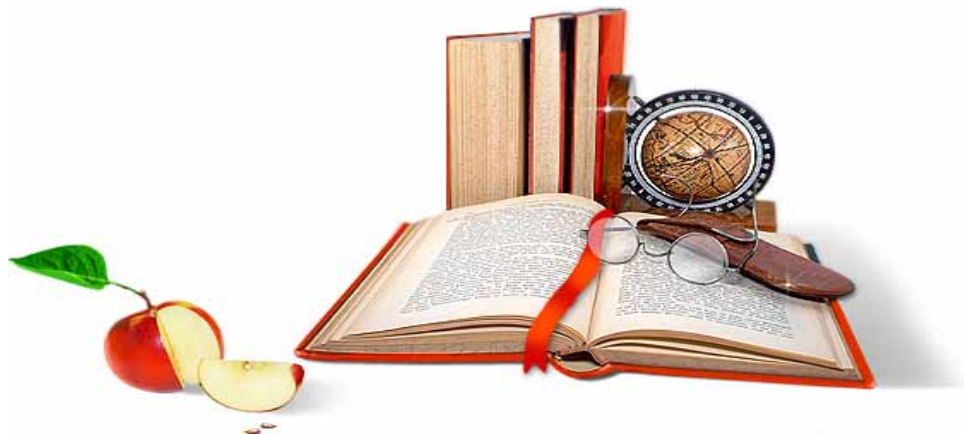

Monografski izvori:

1. Andrić, M., **Revizija računovodstvenih iskaza**, Ekonomski fakultet, Subotica, 2002.
2. Boynton, William C., Johnson, Raymond N., **Modern Auditing**, John Willey & Sons Inc., 2008. god.
3. Filipović, I., **Revizija**, Split, 2008.god.
4. Knežević G., **Ekonomsko – finansijska analiza**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2007. god.
5. **Međunarodni standardi revizije**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008.god.
6. Messier, William E., Glover, Steven M., **Auditing & Assurance Services**, Mc Graw – Hill/Irwin, 200. god.
7. Milojević, D., **Finansijska revizija i kontrola**, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006. god.
8. Petrović Z., **Računovodstvena regulativa**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006. god.
9. Stanišić, M., **Metodologija revizije**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006.god.
10. Stanišić, M., **Praktikum iz metodologije revizije**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006. god.
11. Stanišić, M., **Revizija**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2006.god.
12. Stanišić, M., Stanojević, Lj., **Evaliacija i rizik – praktikum**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008. god.
13. Stanišić, M., Stanojević, Lj., **Revizija i primena kompjutera**, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008. god.
14. Willingham, John J., **Pojmovi i metode revizije**, Mate d.o.o., Zagreb, 2000.god.
15. **Zakon o računovodstvu i reviziji**, „Službeni list SRJ“ broj 71/02 i „Službeni glasnik RS“ broj 55/04

BESPLATNI GOTOVI SEMINARSKI, DIPLOMSKI I MATURSKI RAD.

**RADOVI IZ SVIH OBLASTI, POWERPOINT PREZENTACIJE I DRUGI EDUKATIVNI
MATERIJALI.**

WWW.SEMINARSKIRAD.ORG

WWW.MATURSKIRADOVI.NET

WWW.MATURSKI.NET

WWW.SEMINARSKIRAD.INFO

WWW.MATURSKI.ORG

WWW.ESSAYSX.COM

WWW.FACEBOOK.COM/DIPLOMSKIRADOVI

NA NAŠIM SAJTOVIMA MOŽETE PRONAĆI SVE, BILO DA JE TO **[SEMINARSKI](#)**, **[DIPLOMSKI](#)** ILI **[MATURSKI](#)** RAD, POWERPOINT PREZENTACIJA I DRUGI EDUKATIVNI MATERIJAL. ZA RAZLIKU OD OSTALIH MI VAM PRUŽAMO DA POGLEDATE SVAKI RAD, NJEGOV SADRŽAJ I PRVE TRI STRANE TAKO DA MOŽETE TAČNO DA ODABERETE ONO ŠTO VAM U POTPUNOSTI ODGOVARA. U BAZI SE NALAZE **[GOTOVI SEMINARSKI, DIPLOMSKI I MATURSKI RADOVI](#)** KOJE MOŽETE SKINUTI I UZ NJIHOVU POMOĆ NAPRAVITI JEDINSTVEN I UNIKATAN RAD. AKO U **[BAZI](#)** NE NAĐETE RAD KOJI VAM JE POTREBAN, U SVAKOM MOMENTU MOŽETE NARUČITI DA VAM SE IZRADI NOVI, UNIKATAN SEMINARSKI ILI NEKI DRUGI RAD RAD NA LINKU **[IZRADA RADOVA](#)**. PITANJA I ODGOVORE MOŽETE DOBITI NA NAŠEM **[FORUMU](#)** ILI NA **MATURSKIRADOVI.NET@GMAIL.COM**